

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІНЯ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему: **Стан та перспективи розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області**

Виконав: студент 2 курсу, групи ЕК-62

Спеціальності 051 «Економіка»
(шифр і назва)

Мелюх Геннадій Михайлович

Керівник: Яців С.Ф., к.е.н., доцент
(Прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2021

ЗМІСТ

Вступ	7
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження виробництва молока	9
1.1. Економічна сутність та соціальне значення відродження галузі молочного скотарства	9
1.2. Роль державної політики щодо відродженні галузі молочного скотарства	16
1.3. Методика дослідження ефективності виробництва продукції молочного скотарства сільськогосподарським підприємством	19
Розділ 2 Стан та проблеми розвитку молочної галузі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області	25
2.1. Аналіз виробництва молока сільськогосподарськими товаровиробниками	25
2.2. Витрати на виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах	30
2.3. Аналіз результатів реалізації молока	34
Розділ 3 Шляхи підвищення ефективності молочного скотарства	42
3.1. Визначення резервів збільшення обсягів і підвищення ефективності виробництва молока	42
3.2. Державне регулювання як чинник забезпечення ефективного розвитку молочного скотарства	49
3.3. Інноваційно-інвестиційне забезпечення розвитку молочного скотарства	53
Розділ 4 Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	58
4.1. Аналіз стану охорони праці	58
4.2. Планування заходів з охорони праці та їх фінансування	64
4.3. Розрахунок економічної ефективності заходів з поліпшення охорони праці	65
4.4. Безпека в надзвичайних ситуаціях	67
Висновки і пропозиції	74
Бібліографічний список	77

АНОТАЦІЯ

Мелюх Г.М. Стан та перспективи розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

У дипломній роботі досліджується ефективність виробництва продукції молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Розглядаються теоретичні основи дослідження виробництва молока, стан та тенденції розвитку молочної галузі в Україні та Львівській області. Наведені результати аналізу ефективності його виробництва у сільськогосподарських підприємствах області. Визначенні резерви збільшення обсягів та підвищення ефективності виробництва молока

Ключові слова: ефективність, молока, виробництво, собівартість, сільськогосподарські підприємства, ресурси.

SUMMARY

Melyukh G.M Status and prospects of development of dairy cattle breeding in agricultural enterprises of Lviv region .

The thesis examines the efficiency of dairy production in agricultural enterprises of Lviv region. Theoretical bases of research of milk production, a condition and tendencies of development of dairy branch in Ukraine and the Lviv area are considered. The results of the analysis of the efficiency of its production in the agricultural enterprises of the region are given. Determined reserves to increase the volume and increase the efficiency of milk production.

Key words: efficiency, milk, production, prime cost, agricultural enterprises, resources.

УДК 338.43.01:636(477.42)

Стан та перспективи розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Мелюх Г.М.–Дипломна робота. Кафедра економіки – Дубляни, Львівський НАУ, 2021.

81с. текстової частини , 15 рисунків , 11 таблиць , 45 джерел.

Розглядаються теоретичні основи дослідження виробництва молока , стан та тенденції розвитку молочної галузі в сільськогосподарських підприємствах України та Львівської області. Визначений вплив окремих чинників на показники ефективності виробництва молока. Визначені шляхи вдосконалення виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Проаналізовано інноваційно-інвестиційний потенціал молочної галузі . Розроблено питання охорони праці

ВСТУП

Молочне скотарство - провідна галузь тваринництва з огляду на її здатність ефективно використовувати природо-кліматичні, біологічні та трудові ресурси. Однією з пріоритетних галузей сільськогосподарського виробництва є молочне тваринництво та молокопереробна промисловість. Значущість молока і молочних продуктів у забезпеченні продовольчої безпеки країни, роль і значення молочного скотарства в системі сільського господарства та вирішенні соціальних і економічних проблем на селі вимагає не тільки теоретичного обґрунтування подальшого їх розвитку, а й практичних кроків у реалізації стратегії формування ринку молочних продуктів з урахуванням світового досвіду та вітчизняних реалій.

Однак ситуація в молочному скотарстві упродовж тривалого часу залишається складною. Ефективність виробництва основного її виду продукції – молока є нестабільною, у значній кількості підприємств – низькою. Тому спостерігається скорочення поголів'я корів, що призводить до зменшення валового надою молока. Зменшилася кількість племінних заводів і ферм, а разом з тим – цінний генофонд тварин, що створює серйозні проблеми подальшому розвитку галузі. Наслідком негативних процесів є низька конкурентоспроможність вітчизняного молочного скотарства. Кризові явища в молочному скотарстві, з огляду на його специфіку, мають особливо негативні явища, оскільки для виправлення ситуації потрібно чимало зусиль і часу.

Тому кожне господарство, де є необхідні економічні умови для утримання великої рогатої худоби, повинно визначити, за рахунок яких саме заходів можна наростити обсяги й підвищити ефективність виробництва продукції скотарства, у тому числі й молока. Принципове значення має вивчення досвіду передових підприємств, які, незважаючи на існуючі проблеми, зуміли організувати на високому рівні виробництво молока.

Вирішення цих питань є актуальним і для сільськогосподарських підприємств Львівської області. Виробництво цими підприємствами молока є

об'єктом дослідження у представленій кваліфікаційній роботі. Основна мета дослідження полягає в обґрунтуванні заходів, що дозволять забезпечити високий рівень ефективності молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах. Для вирішення мети ставилося завдання: розглянути теоретичні основи дослідження проблем та ефективності функціонування молочного скотарства, зокрема здійснити оцінку стану та основних тенденцій розвитку молочного скотарства в країні та регіоні; обґрунтувати перспективи розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Теоретичною основою проведеного дослідження є положення економічної теорії, праці вчених з питань розвитку сільського господарства й молочного скотарства, проблем функціонування ринків продукції молока, сучасні концепції підвищення економічної ефективності в нових умовах господарювання, доходів сільськогосподарських підприємств. При написанні роботи використовувались такі методи і прийоми економічних досліджень: системного аналізу, аналізу і синтезу, порівняння, статистико-економічний, абстрактно-логічний, монографічний, розрахунково-конструктивний.

Джерелами даних для написання кваліфікаційної роботи послужили статистичні дані по Україні та Львівської області зокрема. Використані наукові публікації та законодавчі акти, що стосуються розвитку сільського господарства і тваринницьких галузей зокрема.

РОЗДІЛІ. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА

1.1. Економічна сутність та соціальне значення відродження галузі молочного скотарства

Відродження як категорія являє собою всебічно обґрунтований, цілеспрямований та ефективно втілюваний в практику процес, який здійснюється людьми (спільнотами, державною владою) в інтересах виведення країни, та її окремих галузей, а також її регіонів на вищий рівень розвитку.

Молочне скотарство як сільськогосподарська галузь характеризується певною низкою особливостей, які і впливають на специфіку її розвитку. Якщо для галузі рослинництва земля є основний засіб виробництва, то в галузі тваринництва це є лише територіально-просторовий базис. Тому вплив природнокліматичних умов безпосередньо на результати даного виробництва досить слабкий. Він може проявляється в основному через забезпечення галузі тваринництва кормами, що постачають галузі рослинництва.

Споживання великої кількості різних кормів, потребує використання не тільки земель, а також ще використовувати і природні угіддя, що створює передумови для трансформації ріллі у більш екологічно стійкі види угідь, а отже має в умовах великого рівня розораності території України важливе природоохоронне значення.

Затрати на молочне скотарство, а саме корми оплачуються за рахунок своєї продукції. На затрачену 1 к. о. одержують від однієї корови продуктів, що можуть містити 455 кілокалорій. Від однієї корови за лактацію можна надоїти 4000-6000 кг молока. На фермах Голландії продуктивність тварин може перевищувати 9500 літрів молока на корову за рік [4, с. 24].

Особливістю молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах заключається у тому, що молоко кожен день поступає на реалізацію на переробні підприємства, або на ринок.

Молочні продукти є важливим експортним товаром. Зокрема, у 2020 році обсяг їх експорту в перерахунку на молоко становив 440 тис. тонн. Потягом тривалого часу обсяги експорту молочної продукції суттєво змінився й помітно відстає від обсягів її імпорту що в 2020р. становив 691 тис.тонн.

Народногосподарське значення галузі полягає й у тому, що реалізація продукції (молока) дозволяє безперервно поповнювати оборотні кошти товаровиробників, забезпечує сировиною інші галузі, які в сукупності утворюють молоко продуктової підкомплекс.

Даний підкомплекс не виконує ефективно основне поставлене йому завдання, а це забезпечення населення молочними продуктами. Показники їх споживання з розрахунку на душу населення в нашій країні є досить низькими.

Дані про споживання молока та молочних продуктів наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 Споживання молока та молочних продуктів по Україні, тис.тонн [1].

Показники	2018р.	2019р.	2020р.	2020р.в% до 2018рю
Виробництво	10064	9663	9264	92,05
Зміна запасів	74	1	171	у 2,3р.
Імпорт	180	337	691	у3,8р.
Усього ресурсів	10170	10001	9784	96,2
Експорт	807	593	440	54,5
Витрачено на корм	996	969	904	90,7
Втрати	12	11	10	83,3
Фонд споживання	8355	8428	8430	100,9
на 1 особу, кг	197,7	200,5	201,9	102,1

Виходячи з даних таблиці 1.1., ми можемо зробити наступний висновок: що протягом досліджуваного періоду ситуація щодо споживання молочних продуктів протягом 2018-2020 років суттєво не змінилась. Зростає імпорт продукції, і протягом даного часу він зріс в 3,8 рази.

В подальшому проведемо аналіз показників щодо споживання молока та молочних продуктів у Львівській області зокрема. В таблиці 1.2. наведено дані щодо споживання продукції в розрахунку на 1 особу.

Таблиця 1.2. Фонд споживання молока та молочних продуктів[1].

Роки	Україна		Львівська область	
	фонд споживання молока та молочних продуктів, тис.тонн	на 1 особу за рік, кг	фонд споживання молока та молочних продуктів, тис.тонн	на 1 особу за рік, кг
2018	8354,8	197,7	518,3	205,2
2019	8427,9	200,5	542,0	215,3
2020	8430,3	201,9	565,9	225,9
2020 в % до 2018	100,9	102,1	109,2	110,1

Якщо аналізувати ситуацію щодо фонду споживання молока і молочної продукції в цілому по Україні, то дана ситуація має наступний вигляд: протягом 2018-2020 років цей показник не зазнав суттєвих змін, і зріс лише на 0,9%. В свою чергу і не зазнав суттєвих змін показник споживання даної продукції на 1 особу за рік, кг., він зріс лише на 2,9%. На Львівщині ситуація також не зазнала суттєвих змін. Протягом 2018-2020 років фонд споживання молока і молочної продукції, зріс лише на 9,2%. В свою чергу і не зазнав суттєвих змін споживання даної продукції на 1 особу за рік, кг., він зріс лише на 10,1%. Тобто споживання молока і молокопродуктів не зазнало суттєвих змін як в Україні так і у Львівській області зокрема. Рівень споживання молока прямо залежить від обсягів його виробництва.

Валовий надій молока в Україні у 2020 році становив 9263,6 тис. тонн, і протягом останніх років в Україні в цілому й у Львівській області зокрема спостерігається його помітне зменшення. Детальніша інформація про основні параметри молочного скотарства наведені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 Динаміка поголів'я, продуктивності корів та валових надоїв молока у всіх категоріях господарств [39]

Рік	Поголів'я корів на кінець року, тис. голів		Валовий надій молока, тис. тонн		Середньорічний удій молока від однієї корови, кг	
	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область
2017	2017,8	112,6	10615,4	751,2	4644	4180
2018	1919,4	103,6	10064,0	506,7	4922	4514
2019	1788,5	94,3	9663,2	480,9	4976	4654
2020	1673,0	84,8	9263,6	460,1	5129	4881
2020 в % до 2017	82,9	75,3	87,3	61,2	110,4	116,8

Динаміка обсягів виробництва молока у Львівській області є приблизно такою ж, як і в середньому по Україні. У 2020 році в області вироблялося майже 7,0% від валового надою молока в Україні. Як відзначає М.К. Пархомець, що у західних областях молочне скотарство має сприятливі умови щодо розвитку, оскільки більше 30% території займають природні сінокоси і пасовища, та для регіону характерні добрі традиції селян щодо ведення молочного скотарства [31, с.5]. В певній мірі ці переваги і реалізуються. Оскільки показники виробництва і споживання молока на душу населення в області більші за середні по Україні.

Також обсяги виробництва продукції молочного скотарства формується під впливом поголів'я худоби та її продуктивності. Протягом поточного десятиліття в Україні й усіх її регіонах, у тому числі у Львівській області, спостерігається значне зменшення молочного поголів'я. Дане явище є небезпечним, тому що із урахуванням біологічних особливостей великої

рогатої худоби процес розширеного відтворення молочного скотарства складає тривалий період[39]

Скорочення поголів'я корів було компенсоване підвищенням їх продуктивності. За прийнятою методикою статистичні органи розраховують продуктивність дійних корів (річний надій молока) з розрахунку на одиницю поголів'я, наявного на початок даного календарного року. У 2020 році порівняно з 2017 роком цей показник підвищився в Україні в цілому на 10,4%, у Львівській області – на 16,8%. Однак підвищення продуктивності не компенсувало зменшення поголів'я.

Пріоритетними напрямками розвитку конкурентоспроможної молочної галузі вчені вважають, що може бути:

- створення великотоварних спеціалізованих сільськогосподарських підприємств та покращення технологічних умов виробництва молока у фермерських господарствах та господарствах населення;
- удосконалення механізму залучення інвестицій у створення нових і розвиток існуючих молочних сільськогосподарських підприємств шляхом оновлення і розвитку законодавчої бази та приведення її у відповідність з міжнародними стандартами [18, с.74].

Виробництво молока здійснюють як сільськогосподарські підприємства, так і господарства населення. Значну частину молока в даний час виробляють, а це 93,5 %, господарства населення. Така ситуація є незадовільною. Майбутнє в розвитку молочного скотарства це за великими спеціалізованими підприємствами, і це є доведеним фактом. Великі затрати живої праці внаслідок відсутності механізації виробництва, незначні розміри молочного стада (1-2 корови), недостатній розвиток кормової бази і племінної справи знижують економічну ефективність виробництва молока і продуктів його переробки в господарствах населення.

Однією з найбільших проблем молочної галузі на даний час є недостатня кількість сировини. Міжнародні стандарти ставлять високі вимоги щодо якості продукції, тому багатьом виробникам витримати не під

силу. Виграють лише ті, які і одержують надбавки за більш вищу сортність та охолоджене молоко [22, с. 96]. Та таких виробників є небагато. Лише окремі найпотужніші підприємства, що мають певну можливість вкладати свої кошти для розвитку молочних ферм. Не мають можливості щодо дотримання високих вимог щодо якості молока та молокопродуктів, які ставить українське законодавство, господарства населення. Обсяги надходження сировини від господарств населення нестабільні, це негативно впливає щодо завантаження виробничих потужностей на переробних підприємствах.

Якість українського молока залишається низькою. Це пов'язано, насамперед, з використанням генетичного потенціалу молочного скотарства, захворюваністю тварин, поганою забезпеченістю повноцінними кормами, недостатнім рівнем технічного оснащення та технології виробництва [21, с. 31].

Науково-дослідними закладами розроблені рекомендації щодо оптимальних розмірів ферм та комплексів які займаються виробництвом продукції молочного скотарства. Для лісостепової зони рекомендується розмір молочних ферм на рівні 400 корів [25, с.53]. За розрахунками В.Я. Месель-Веселяка, найвищу ефективність при виробництві молока можна досягти на молочних фермах де поголів'ям у зоні Степу 450-600 корів, а Лісостепу становить 300-800, в зоні Полісся в межах 300-600 корів. За таких розмірів і буде досягатись мінімізація приведених затрат в розрахунку на одиницю продукції [25,с.14].

В першу чергу сільськогосподарські підприємства і повинні займати важливе місце в молочному під комплексі України. Та сьогодні в переважної більшості із них спостерігається відсутність коштів щодо інвестування в розвиток молочного скотарства. Ю.В.Чепуль вважає, що розвиток молочного скотарства в суспільному секторі є ускладненим з багатьох причин, насамперед це пов'язано як з труднощами при відбудові великих молочних ферм промислового типу, де можна виробляти ту значну кількість

конкурентоспроможної молочної сировини при мінімальних затратах праці, енергії та матеріальних ресурсів [41, с. 7-8].

Тому стимулом для сільськогосподарських виробників, щодо нарощування виробництва молока, повинно стати підвищення закупівельних цін на нього. Протягом останніх років закупівельні ціни на молоко помітно коливалися, що правда спостерігається тенденція до їх підвищення. Це і повинно створити стимули для сільськогосподарських виробників щодо нарощування обсягів його виробництва. Незважаючи на це, поголів'я корів, а відповідно і валових надоїв молока в сільськогосподарських підприємствах продовжує зменшуватися.

Щодо закупівельних цін В.Я.Месель-Веселяк зазначає: “ безконтрольне із боку держави, та необґрунтоване зниження цін на продукцію сільсько господарства породжує невпевненість виробників щодо розвитку виробництва продукції, особливо тваринницької. Різке коливання цін на сільськогосподарську продукцію, в тому числі і на тваринницьку, привела до спаду виробництва” [41,с. 13-14]. В зв'язку з цим і сформувався помітний диспаритет цін, через що аграрним підприємствам приходится продавати більшу кількість молока щоб придбати одиницю технічних засобів та основні промислові ресурси.

Тому, збільшення валових надоїв молока було і є актуальним завданням для аграрного сектора України в цілому та Львівської області також. Для зміцнення продовольчої безпеки потрібно інтенсивніше розвивати молочну галузь в великих сільськогосподарських підприємствах, саме це і дозволить забезпечити надійне надходження сировини на переробні підприємства, стандартизованої за необхідними параметрами.

1.2 Роль державної політики щодо відродженні галузі молочного скотарства

Відродити самостійно дану галузь підприємства не зможуть без державної підтримки. Вона повинна передбачити екологічні та фінансові відносини, що виникають на всіх рівнях від виробництва аж до переробки та реалізації продукції. Державна політика повинна сприяти ще й у формуванню ринкового середовища молочної галузі щоб відповідало і національним інтересам товаровиробника.

Державне регулювання в сучасних умовах являє собою систему типових методів законодавчого, виконавчого та контрольного характеру, що здійснюються правовими державними органами з метою щодо забезпечення ефективності соціально-економічних відносин та процесів на підприємствах не залежно від форм власності і галузях.

І.Кириленко вважає, що поняття «механізм державного регулювання економіки» можна визначити як систему важелів, засобів, методів та стимулів через які держава регулює економічні процеси, тим самим забезпечує реалізацію соціально-економічних та правових функцій [19, с. 255].

М.Латинін, продовжуючи думку І.Кириленка, щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки, розглядає державне регулювання як спосіб дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових принципах та функціях, тим самим забезпечуючи за допомогою певних форм, методів та засобів ефективне функціонування системи державного регулювання щодо досягнення поставленої мети та розв'язання протиріч [20].

Основними ж складовими механізму щодо державного регулювання економіки П.М.Макаренко визначає планування, програмування, структурну та податкову політику, регулювання цін [21, с. 39-40].

В своїх дослідженнях щодо проблеми державного регулювання аграрної сфери, О.М.Могильний пропонує, що критерієм ефективності є

оптимальність функціонування органів державного регулювання галузі із позиції максимального використання стимулів ринкового механізму. Продовжуючи думку вченого, Л.Дмитриченко пропонує використання «підсумкового» критерію ефективності державного регулювання, в якому і відображається та знаходить підтвердження як необхідність, так і оптимальні межі державного регулювання. Оцінюючи ефективність державного регулювання аграрного сектору економіки необхідно, з одного боку, розглядати державу як «...виразника національних інтересів, регулятора соціально-економічних процесів і органу, що впливає на умови функціонування суб'єктів ринку; а з іншого боку – як крупного власника і суб'єкта ринку. В обох випадках критерії оцінки державного регулювання будуть різними» [13, с. 29].

М.Місюк вважає, що надання державної підтримки для сільськогосподарських підприємств полягає в цілому спектрі економічних дій та функцій і заходів за ринкових умов. Зміст та зростання масштабів визначаються, із врахуванням пропозиції, що поєднує ринкове саморегулювання, а також втручання держави на окремих етапах. Для держави життєво важливо є гарантувати забезпечення попиту на молоко для стабілізації ринкової кон'юнктури. Неefективна діяльність підприємств може зумовити те, що держава не доодержить ту необхідну кількість важливих продуктів споживання власного виробництва, чим і порушить вимоги національної безпеки продовольчого забезпечення, а також підвищить ризикованість, яка пов'язана із нестачею продовольчих ресурсів [27, с. 26].

Тому, політика держави по відродженню галузі повинна розглядати певні питання, а саме::

- забезпечити відродження молочної галузі з використанням нормативно-правового та фінансового забезпечення;
- створити, науково обґрунтоване, привабливе інвестиційно-інноваційне середовище;
- створення належних умов праці та відпочинку;

- врахувати у процесі виробництва продукції молочного скотарства і екологічні фактори;
- інформаційно-консультаційне забезпечення галузі скотарства.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики є вирішення питань, що пов'язані з нормативно-правовим забезпеченням галузі молочного скотарства. Тому, не менш важливе значення є створення надсучасної нормативної та правової бази, що і забезпечить функціонування даної галузі та створила б відповідні умови що в подальшому підвищить ефективність господарської діяльності даної галузі та сільськогосподарських підприємств в цілому.

Основні напрями державної підтримки для відновлення скотарства, які насамперед передбачають державні та інвестиційні фінансові ресурси:

- беззбиткове виробництво продукції товаровиробниками не залежно від форми господарювання;
- спеціалізоване велико товарне виробництво;
- розвиток господарств населення та фермерських;
- покращити систему селекції;
- сприяти розвитку комбікормової промисловості;
- технічне та технологічне оновлення в молочній галузі;
- вдосконалити систему контролю за якістю та безпечністю молока продукції [30].

Не зацікавленість підприємницьких структур щодо розвитку молочного скотарства, є головною проблемою розвитку тваринництва в цілому. В більшості підприємств спостерігається відсутність мотивації, щодо нарощування кількості молочного поголів'я тварин та збільшення обсягів виробництва продукції. Запровадження ефективного механізму державного регулювання, а також підтримка товаровиробників молочної галузі, може дати позитивні результати в майбутньому.

Державна підтримка і на даному етапі сформувалась під дією відповідних програм що направлені на розвиток виробництва продукції

молочного скотарства, та дотримання вимог, які є передбачені в законодавстві СOT.

Суттєвим доповненням державної підтримку у відродженні галузі є спеціальний режим щодо оподаткування підприємств на додану вартість. Завищені процентні ставки за інвестиційними кредитами унеможливають довготермінові проекти по відродженню скотарства, тому зручним інструментом державної підтримки виступає пільгове кредитування. Тому державі потрібно вирішувати завдання щодо підвищення доступності інвестиційних кредитів які так необхідні для відродження галузі, тому і виділяються фінансові ресурси для компенсації тієї частини витрат які понесли підприємства на сплату відсотків по банківських кредитах.

1.3 Методика дослідження ефективності виробництва продукції молочного скотарства сільськогосподарським підприємством

Підвищення ефективності виробництва є тим основним чинником який сприяє розвитку сільськогосподарських підприємств при використанні у виробництві обмежених ресурсів. Це вимагає від товаровиробників більш раціонально використовувати наявні ресурси, але при цьому все ж таки виробляти не менш якісну продукцію.

Свиноус І., вважає, що “ефективність виробництва відображає якість та її можливість щодо задоволення потреб споживача. Щоб підвищити якісні показники продукції, потрібно додатково затратити живу та уречевлену працю”. [35, с. 26].Коли результат виробництва буде, за якістю не відповідати суспільним потребам, він не може бути реалізованим на ринку, і тому таке виробництво не можна вважати ефективним.

Ефективність господарської діяльності сільськогосподарських підприємств залежить від вміння виробника провести оцінку власних можливостей відносно виробництва та реалізації продукції, використання методики при плануванні та управлінні виробничими процесами сільського

господарства. Воно і обумовлює необхідність у використанні відповідних принципів та методів аналізу господарської діяльності підприємств, по результатах яких і будуть запропоновані рекомендації для подальшого їх розвитку.

Основою економічних досліджень є діалектика це вивчення явищ та чинників які тісно взаємозв'язані. Проводячи аналіз стану та розвитку галузі, встановлюється кількісні та якісні відмінності у економічних показниках враховуючи якісні зміни, що являються наслідком нагромадження змін кількісних.

Елементом діалектичного методу є застосування системного підходу:

- виявити суть явища, самостійної системи певного порядку, що пов'язана з іншими економічними системами та середовищем в цілому;
- застосування аналітичних та синтетичних показників, що характеризують предмет дослідження;
- складання моделей розвитку явищ та процесів із врахуванням динамічності економічної системи та економічного обґрунтування цих моделей.

Об'єкт дослідження повинен вивчатися з усіма факторами, умовами і обставинами, які обумовлюють його функціонування. Ці умови, та обставини в деяких регіонах відзначаються певною специфічністю.

Аналіз ефективності у виробництві молока передбачає застосування індуктивного та дедуктивного методу. Індуктивний метод передбачає збирання, систематизацію, узагальнення фактів, причетних до проблеми, яка вимагає дослідження.

Дедуктивний метод передбачає вирішення досліджуваної проблеми на основі її теоретичного, абстрактного осмислення, спираючись при цьому на логіку мислення. Опрацювання теоретичного доробку учених, що досліджували, та досліджують проблеми у розвитку молочного скотарства, та встановили суттєві закономірності щодо її розвитку, та дозволяє сформулювати

гіпотези для шляхів розвитку галузі, стосовно досліджуваної сукупності підприємств.

Провести аналіз ефективності при виробництві окремих видів продукції можна на основі певних показників, що враховують особливість галузі.

Абсолютними показниками, що відображають результати господарської діяльності молочнотоварних ферм сільськогосподарських підприємств, є поголів'я корів, валовий надій молока, кількість одержаного приплоду, грошові надходження від реалізації молока. Ці показники насамперед залежать від розмірів сільськогосподарських підприємств і не можуть відобразити вигідності для даного господарства молочного скотарства.

Економічна ефективність даної галузі характеризується наступною системою показників:

- продуктивність корів;
- затратами праці та кормів на 1ц молока;
- собівартістю і ціною реалізації;
- прибутком на 1ц молока та на одну корову;
- рівнем рентабельності продукції .

Серед показників можна виділити вартісні та натуральні. Вартісні показники є характеристикою економічної ефективності виробництва продукції. Натуральні ж показники використовуються для характеристики технологічної ефективності виробництва продукції. До таких відносимо: продуктивність корів (надій молока на 1корову та вихід телят в розрахунку на 100 голів маточного поголів'я), витрати кормів на 1 корову та на виробництво 1 ц молока, виробництво молока, в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, рівень товарності молока та ін.

Крім економічної виділяють і соціальну та екологічну ефективність виробництва продукції тваринництва. Соціальна ефективність характеризується рівнем оплати праці в даній галузі та умовами праці,

витратами коштів щодо їх покращення. Екологічну ефективність, як правило, аналізують за санітарним станом ферм, а також прилеглих територій, екологічною чистотою одержаної продукції.

Показники, які використовуються при дослідженні ефективності, можна розділити на основні та допоміжні. Перелік допоміжних показників залежить від наявності інформації, яку можна використати для їх розрахунку, а також поставленого завдання при проведенні економічного аналізу. В якості допоміжного показника при аналізі ефективності молочного скотарства може виступати структура стада великої рогатої худоби. Вона, зокрема, допомагає оцінити найближчі перспективи розвитку галузі в господарстві.

Для проведення економічного дослідження потрібно вивчити показники в динаміці. Це дозволить встановити тенденцію змін, та визначити, в якому напрямку розвивається об'єкт дослідження. Тенденції їх розвитку характеризуються абсолютними та відносними показниками. Динаміка ж поголів'я корів може характеризувати зміни ресурсного потенціалу молочного скотарства, та показує яку увагу приділяють даній галузі в сільськогосподарському підприємстві. Динаміка продуктивності корів, собівартості та трудомісткості молока відображає якісні зміни в технології виробництва продукції, ефективність інтенсифікації. Показники рентабельності виробництва молока, прибутків з розрахунку на одиницю поголів'я показують, чи пристосувалось господарство до існуючих економічних умов.

Елементом методики проведення аналізу є розчленування проблеми, що вивчається, на складові, більш вузькі питання. Аналізувати ефективність виробництва молока в підприємствах, доцільно окремо вивчати динаміку обсягів виробництва продукції та параметрів, що її визначають, величину затрат окремих видів ресурсів по галузі та їх ефективності, результати реалізації продукції. Провести аналіз можна по підприємству в цілому, а також і окремих його підрозділах..

Найбільше в економічному аналізі застосовують порівняння. За допомогою якого можна виявити відмінності, а також схожість по різних об'єктах дослідження, та відхилення від параметрів даного явища у часі, порівнюючи показники планові та нормативні. Найкраще порівнювати з потужними підприємствами району. Відхилення в показниках може свідчити про розміри наявних резервів для розвитку, оскільки вони і відображають ту різницю в організації й технології виробництва, та ефективності використання ресурсів.

Ефективність виробництва молока, насамперед, залежить від багатьох факторів, а вивчення зв'язків між явищами, і дасть можливість перейти від фактів до пояснення та практичного застосування одержаних результатів проведеного дослідження. Виявити, вивчити дію практично всіх причин, що і привели до змін того чи іншого показника, неможливо та і не потрібно. Завдання ж полягає в тому, щоб виявити такі причини, які б вплинули на формування існуючої тенденції. Для цього потрібно застосувати спосіб абстрагування, тобто уявне відкидання частини властивостей та зв'язків об'єкта пізнання із метою його спрощення, виділення таких сторін та зв'язків, що найбільш зацікавлять дослідника, а відповідно і взаємо залежностей між даними показниками, зв'язок між якими має об'єктивний характер.

В науковій літературі зустрічається різна класифікації факторів, які і впливають на ефективність виробництва. На думку вченого В.С.Дієсперова, доцільно їх поділити на: 1) зміни технологій та технічного рівня виробництва; 2) управління, мотивація, організація виробництва та праці; 3) обсяги та структура виробництва; 4) та інші фактори [11, с. 82]. В галузях сільського господарства суттєвим є регіональні особливості, які і діють як постійний фактор ефективності. Фактори можуть бути поділені на наступне: мають об'єктивний та суб'єктивний характер. До суб'єктивних факторів відносимо: психологічний клімат в колективі, який не піддається безпосередньому виміру. Сільськогосподарське виробництво перебуває ще й

під впливом такого специфічного, неконтрольованого людиною фактора, як погодні.

Вплив того чи іншого фактора ще і залежить від різних обставин, та відносно значення фактора змінюється. Залежність між ними повинна бути не тільки встановлена, а й кількісно виміряна. Причинно-наслідкові залежності та зв'язки результативних показників із факторними і факторів між собою аналізуються: порівнянням, методами групування або кореляційними, а ще прийомами елімінування.

РОЗДІЛ 2 СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Аналіз виробництва молока сільськогосподарськими товаровиробниками

Протягом поточного десятиліття в Україні й усіх її регіонах, у тому числі у Львівській області, спостерігається значне зменшення молочного поголів'я. Дане явище є небезпечним, тому що із урахуванням біологічних особливостей великої рогатої худоби процес розширеного відтворення молочного скотарства складає тривалий період[39]

Скорочення поголів'я корів було компенсоване підвищенням їх продуктивності. За прийнятою методикою статистичні органи розраховують продуктивність дійних корів (річний надій молока) з розрахунку на одиницю поголів'я, наявного на початок даного календарного року. У 2020 році порівняно з 2017 роком цей показник підвищився у Львівській області – на 16,8%. Однак підвищення продуктивності не компенсувало зменшення поголів'я.

Таблиця 2.1 Динаміка поголів'я корів у Львівській області , на кінець року, тис. голів

Види господарств	2018рік	2019рік	2020рік	2020рік в % до 2018року
В усіх категоріях господарств	103,6	94,3	84,8	81,8
Сільськогосподарських підприємствах	7,3	7,3	6,9	94,5
Господарствах населення	96,3	87,0	77,9	80,9
Фермерські господарства	2,9	2,9	3,0	103,4

Розглянувши та проаналізувавши дані таблиці 2.1., можна зробити наступні висновки: що протягом досліджуваного періоду у Львівській області спостерігалась тенденція до зменшення поголів'я корів. Протягом 2018-2020 років в господарствах усіх категорій відбулось зменшення корів на 18,2%, в сільськогосподарських підприємствах 5,5%, а в господарствах населення на 19,1%. Така ситуація є прогнозованою. Як видно найбільше спостерігалось зменшення поголів'я молочних корів в господарствах населення, це є передбачуваним явищем, так як все ж таки, основними товаровиробниками молока повинні залишатись сільськогосподарські підприємства. Аналізуючи ситуацію у фермерських господарствах, можна сказати наступне: що протягом даного періоду відбулось дещо зростання поголів'я молочних корів, а саме з 2884 голів в 2018 році до 2999 голів в 2020 році. Частка молочних корів в даній категорії господарств мала наступний вигляд: 2018 році- 2,8%, 2019 рік- 3,1%, та в 2020 році - 3,5%. Лише на сільськогосподарських підприємствах можливо досягти високих показників якості продукції, яка б, в подальшому відповідала б міжнародним стандартам якості. Динаміку поголів'я в суб'єктах різних форм господарювання зобразимо в стовпчиковій діаграмі.

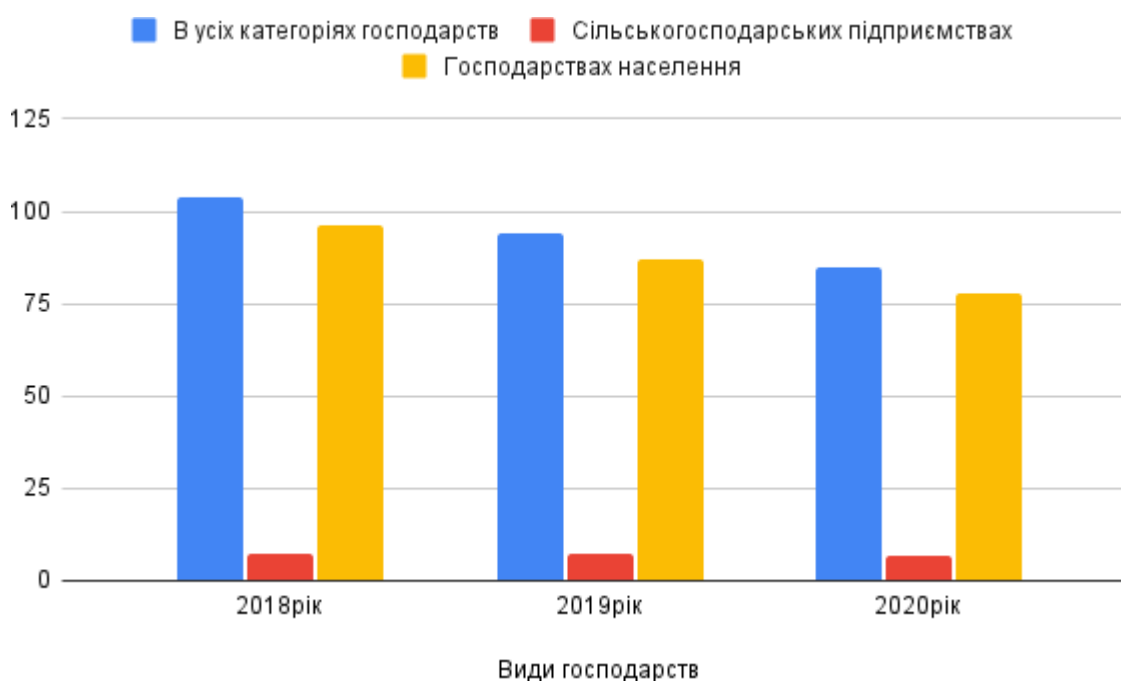

Рис.2.1. Поголів'я корів в підприємствах різних форм господарювання у Львівській області

Обсяги валових надоїв молока у Львівській області розглянемо в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 Динаміка валовий надоїв молока у Львівській області , тис. тонн

Види господарств	2018рік	2019рік	2020рік	2020рік в % до 2018року
В усіх категоріях господарств	506,7	480,9	460,1	90,8
Сільськогосподарських підприємствах	28,9	29,6	29,8	103,3
Господарствах населення	477,8	451,3	430,3	90,0
Фермерські господарства	6,2	6,7	7,5	120,9

Дані таблиці 2.2. свідчать, що протягом 2018-2020 років в області відбулось дещо зменшення валових надоїв молока. По області цей показник зменшився на 9,2%, в свою чергу на його зменшення вплинули валові надої молока в господарствах населення. В даній категорії господарств цей показник зменшився на 10,0%. Фермерські господарства за даний період по валовому виробництві молока, були чи не в найкращій ситуації. Валове виробництво молока у даній категорії зросло на 20,9%. Частка виробленої продукції до загально одержаної по області мала наступний вигляд: 2018 рік- 1,2%, 2019рік- 1,4% та 2020 рік- 1,6%. Тобто протягом даного періоду фермерські господарства показують найкращі показники по виробництву молока. Трохи краща ситуація склалась в сільськогосподарських підприємствах, де даний показник зріс на 3,3%. Така ситуація ще раз підкреслює, що основними товаровиробниками молока, повинні залишатись сільськогосподарські підприємства. В них більше можливостей щодо дотримання санітарних норм, забезпечення кормами, закупівлі

високопродуктивного генетичного матеріалу, тобто дотримання всіх норм при виробництві та транспортування своєї продукції на переробні підприємства. Дані показники можна зобразити на стовпчиковій діаграмі

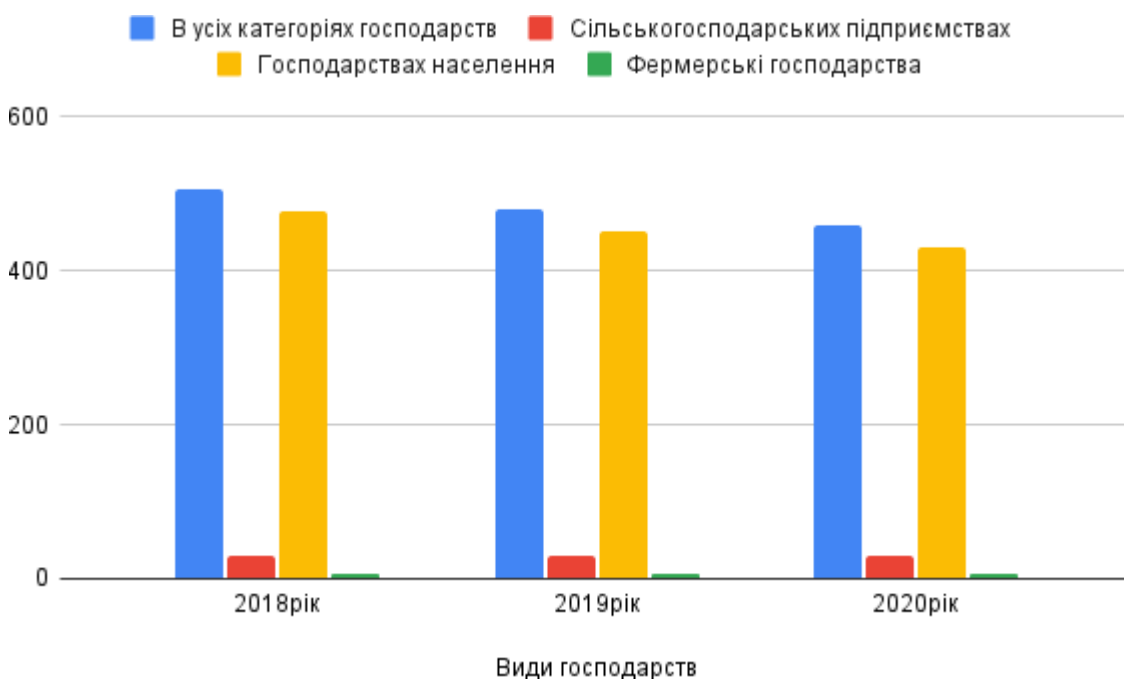

Рис.2.2. Валові надії молока в підприємствах різних форм господарювання у Львівській області

Розглянувши та проаналізувавши, чисельність молочного поголів'я, та валове виробництво молока у Львівській області, розглянемо як змінювалась продуктивність молочних корів протягом досліджуваного періоду таблиця 2.3. Продуктивність молочних корів визначається показником річним надоем на одну корову.

Таблиця 2.3 Динаміка продуктивності корів у Львівській області, кг

Види господарств	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2020 рік в % до 2018 року
В усіх категоріях господарств	4514	4654	4881	108,1
Сільськогосподарських підприємствах	5503	5224	5010	91,0
Господарствах населення	4465	4621	4874	109,2
Фермерські господарства	2164	2285	2504	115,7

Протягом 2018-2020 років продуктивність молочних корів у Львівській області зросла на 8,1%, на даний показник вплинуло зростання продуктивності корів, а це одержання середньорічного надою на одну корову, в господарствах населення на 9,2%, та фермерських господарствах на 15,7%. Не зважаючи на таку позитивну тенденція в фермерських господарствах все ж залишається досить низька продуктивність молочного стада. В сільськогосподарських підприємствах даний показник зазнав певних змін в бік зменшення, а це на 9,0%. Це негативне явище для даної категорії господарств, хоча річний надій на одну корову в даній категорії, є вищим ніж по області в цілому. Це ще раз підтверджує, що сільськогосподарські підприємства, мають відповідний потенціал щодо розвитку даної галузі. Показники продуктивності покажемо в стовпчиковій діаграмі.

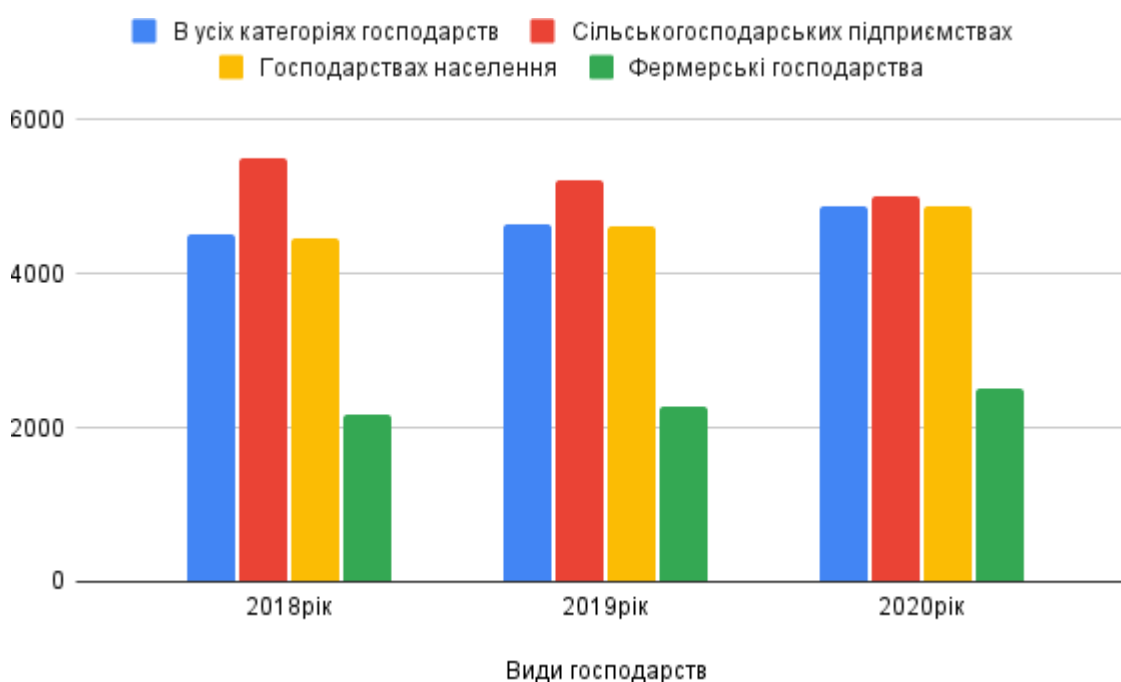

Рис.2.3. Продуктивність корів в підприємствах різних форм господарювання у Львівській області

Товарне виробництво молока у Львівській області здійснюється на 70 підприємствах і фермерських господарств. Особливістю Львівщини є те що близько 280 тисяч сільськогосподарських підприємств мають на утриманні більше 90 % поголів'я рогатої худоби Розпочато процес щодо трансформації господарств населення в сімейні молочні ферми, які надалі працюватимуть у

межах юридичного поля. Завдяки українсько-канадському проекту в 2020 році в області було відкрито 5 сімейних молочних ферм. В кожній з них є по 10 корів, та власники не зупиняються і планують розвивати цей бізнес і надалі та утримувати не менше 20 корів. Даний проект успішно допомагає через консультаційний супровід а також аналіз молока, середнім і великим господарствам, яким в не простих та конкурентних умовах не тільки вдалось зберегти виробництво, але і збільшили поголів'я та підвищити продуктивність корів, збільшити об'єм виробництва молока. Сімейні молочні ферми збудовані за підтримки канадського проекту «Розвиток молочного бізнесу в Україні». З початку дії даного проекту в Україні було відкрито 68 ферм, зокрема у Львівській області - 49 ферм. Відкриття сімейних молочних ферм, дозволить не лише створити нові робочі місця, але й розвивати виробництво продукції.

Перспективним завданням Львівської аграрної дорадчої служби це будівництво кооперативного молокопереробного заводу в області. Уряд Канади фінансує даний проект на 1 мільйон доларів. Решта інвестиції це від виробників молока, які будуть здавати молоко на завод. Такі інвестори стануть акціонерами заводу на суму, яка вдвічі перевищує суму їхніх інвестицій.

2.2. Витрати на виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах

Тваринництво як галузь в Україні розвивається в досить складних умовах, які спричинені економічними проблемами, вони породжені військовою агресією щодо нашої країни, та кардинальними змінами щодо ринків збуту продукції. Підприємці змушені адаптуватись до нових реалій у веденні бізнесу, та зуміли поліпшити показники своєї діяльності. Але в деяких тваринницьких галузях спостерігаються неоднакові наслідки, але проблема залишається, свідченням цього є наявність статистичної інформації щодо скорочення поголів'я тварин. Обсяги виробництва продукції

тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України протягом останніх років характеризується до зростання. Таке збільшення виробництва продукції забезпечене зростанням продуктивності тварин. На підвищення технологічної ефективності виробництва продукції тваринництва впливає годівля тварин, а це забезпечення якісними кормами, структура раціону.

Наскільки організовано використання кормів можна про характеризувати витратами в розрахунку на одну голову, та на один центнер одержаної продукції. Динаміка таких показників (таблиця 2.4.) характеризує ефективність щодо використання кормової бази в підприємствах.

Таблиця 2.4. Затрати кормів на 1ц молока в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Показники	2018рік	2019рік	2020рік	2020рік в % до 2018року
Поголів'я корів, тис.гол	7,3	7,3	6,9	94,5
Виробництво молока, тис.т	28,9	29,6	29,8	103,1
Середній річний удій молока від однієї корови, кг	5503	5224	5010	91,0
Витрати кормів на 1ц.молока, ц.к.од.: корми всіх видів	0,75	1,05	1,11	148,0
з них: концентровані	0,38	0,45	0,47	123,7

За даними служби статистики у Львівській області протягом досліджуваних років затрати основних видів кормів що були використані для годівлі тварин в сільськогосподарських підприємствах області зростали на 48%. Споживання концентрованих кормів, зросло на 23,7%. Зростання щодо використання концентрованих кормів є позитивним явищем, так як створення стійкої кормової бази з використанням комбикормів та повноцінних кормових сумішей є основним напрямком розвитку галузі

тваринництва [33]. Негативним явищем в розвитку молочного скотарства, є скорочення використання в годівлі соковитих кормів.

Зростання продуктивності молочного стада протягом 2018-2020 років, характеризує показником річний надій на одну корову зменшився на 9,0%

Показник собівартості продукції є одним із найважливіших показників економічної ефективності виробництва. Він показує, скільки затрат понесло підприємство на виробництво продукції і чи вигідним є воно в конкретних природних умовах господарювання. Собівартість продукції є тим якісним показником, який характеризує рівень використання усіх ресурсів, якими володіє підприємство, та відображає стан технології та організації виробництва, запровадження досягнень науки, а також передового досвіду, та рівень управління виробництвом. Аналізувати показники собівартості потрібно для обґрунтування спеціалізації виробництва та визначення його економічної ефективності, а також встановлення ціни на продукцію.

Згідно статистичних даних Львівського обласного управління статистики, проаналізуємо дані показники в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5. Динаміка реалізації та затрат на 1 ц молока в господарствах Львівської області

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2020 рік в % до 2018 року
Сільськогосподарські підприємства				
Кількість реалізованої продукції, тис. т	22,9	22,3	22,4	97,8
Повна собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	705,4	782,2	821,7	116,5
Середня ціна реалізації 1ц, грн	74 7,1	807, 9	889,1	126,0
Рівень рентабельності, %	5,9	3,2	8,2	+2,3 п
у т. ч. фермерські господарства				
Кількість реалізованої продукції, тис. т	3,7	4,4	4,1	110,8

Виробнича собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	524,8	647,4	721,6	137,5
Середня ціна реалізації 1ц, грн	630,9	740,2	809,3	128,3
Рівень рентабельності, %	18,4	5,4	15,8	-2,6 п.
Господарства населення				
Кількість реалізованої продукції, тис. т	83,0	65,9	45,5	В 5,5 р
Середня ціна реалізації 1ц, грн	59 9,6	663, 87	687,5	114,6

Розглянувши та провівши розрахунки певних показників, можна зробити наступні висновки: що протягом 2018-2020 років на території Львівської області ситуація щодо молока мала наступний вигляд. В сільськогосподарських підприємствах протягом вказаних років спостерігалось незначне зменшення кількості реалізованої продукції на 2,2%.

В цей же час відбулось і зростання повної собівартості реалізованої продукції на 16,5%. В певну міру це і вплинуло на зростання ціни на молоко. Кінцевим результатом господарської діяльності підприємства є рівень рентабельності. Рівень рентабельності молока в сільськогосподарських підприємствах Львівської області протягом досліджуваних років зріс на 2,3пункти. Тобто можна вважати, що виробництво молока у сільськогосподарських підприємствах Львівської області є досить не поганим видом господарювання. Якщо дану форму господарювання порівнювати з фермерськими господарствами, де незважаючи на зростання обсягів реалізації молока (на 10,8%), та ціни на його реалізацію (на 28,3%), рівень рентабельності протягом даного періоду зменшився на 2,6%.

2.3. Аналіз результатів реалізації молока

Ефективність функціонування підприємств можливо лише при умові, коли вироблена ними продукція, знайде на ринку свого споживача. Тобто ця продукція буде продана їм і за це одержані грошові кошти. Підприємства, реалізувавши вироблену продукцію одержить грошові кошти щоб покрити затрати на виробництво, та закупити нову сировину для наступного виробничого циклу, та одержують прибутки

Щоб відбувся процес реалізації виробленої продукції повинні виконуватись деякі вимоги. Але обсяг виробленої продукції, та її якість залежать лише від сільськогосподарського підприємства. За межами діяльності господарства, відносяться наступні умови: наявність ринків збуту, ціна на продукцію, вони ж регулюються ситуацією на ринку.

Сільськогосподарське виробництво має специфічний характер на який впливає сезонність, наявність різних категорій виробників, різний характер використання продукції, що і визначає особливості в процесі реалізації.

Вироблена в сільськогосподарських підприємствах продукція може використовуватись для особистих потреб, або бути реалізована. Продукція, яка реалізовується підприємствами по різних каналах, це товарна продукція. Товарна продукція є частиною виробленої продукції, що реалізовується за межі підприємства для різних споживачів. Грошові надходження, що одержало підприємство від реалізації продукції і формують виручку підприємства. Виручка є важливим показником в діяльності будь-якого підприємства, на її основі і буде визначено прибуток, як по окремих галузях та і по підприємству загалом. Підприємство може мати більше прибутку, якщо одержить більші грошові надходження від реалізованої продукції і навпаки.

На результати реалізації продукції впливають такі показники: її якість, затрати на виробництво товарної продукції.

Підприємства реалізують своє продукцію різними каналами. Найвигіднішим каналам вважають той де одержано найбільшу грошову виручку, тобто де ціна є найбільшою. Частина виробленого молока підприємства залишають на внутрігосподарські потреби (а це для випоювання телят), а решту реалізують на переробні підприємства. Ну і незначну кількість можуть реалізувати в торгових точках на ринку. В таблиці 2.6. проведемо аналіз показників щодо надходження молока на переробні підприємства від підприємств різних форм господарювання, в тому числі і сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 2.6. Надходження молока на переробні підприємства Львівської області, тонн

Показники	2018рік	2019рік	2020рік	2020рік в % до 2018року
Загальне надходження	126742	110281	130549	103,0
Куплено всього	84741	110281	130443	153,9
в тому числі : сільськогосподарських підприємств	75220	103481	122120	162,4
господарств населення	9521	6800	8323	87,2

Розглянувши дані таблиці 2.6. можна зробити наступні висновки: що протягом 2018-2020 років надходження молока на переробні підприємства зросло лише на 3,0%. Але і це є досить не поганою ситуацією для даних підприємств, так як господарства виробники молока усвідомлюють те, що вони є основними поставщиками сировини. Основними поставщиками залишаються сільськогосподарські підприємства, протягом даного періоду даної сировини надійшло на 62,4% більше, чого не можна сказати про господарства населення. В цій категорії даний показник зменшився на 12,8 %, це насамперед відбулось через зменшення поголів'я молочних корів в даній категорії господарств, а також через низькі ціни на молоко, які платять

заготівельні пункти для селян. Селянам більш вигідніше є реалізувати дану продукцію самостійно на ринках, що вони і роблять.

Дані показники можна зобразити в стовпчиковій діаграмі

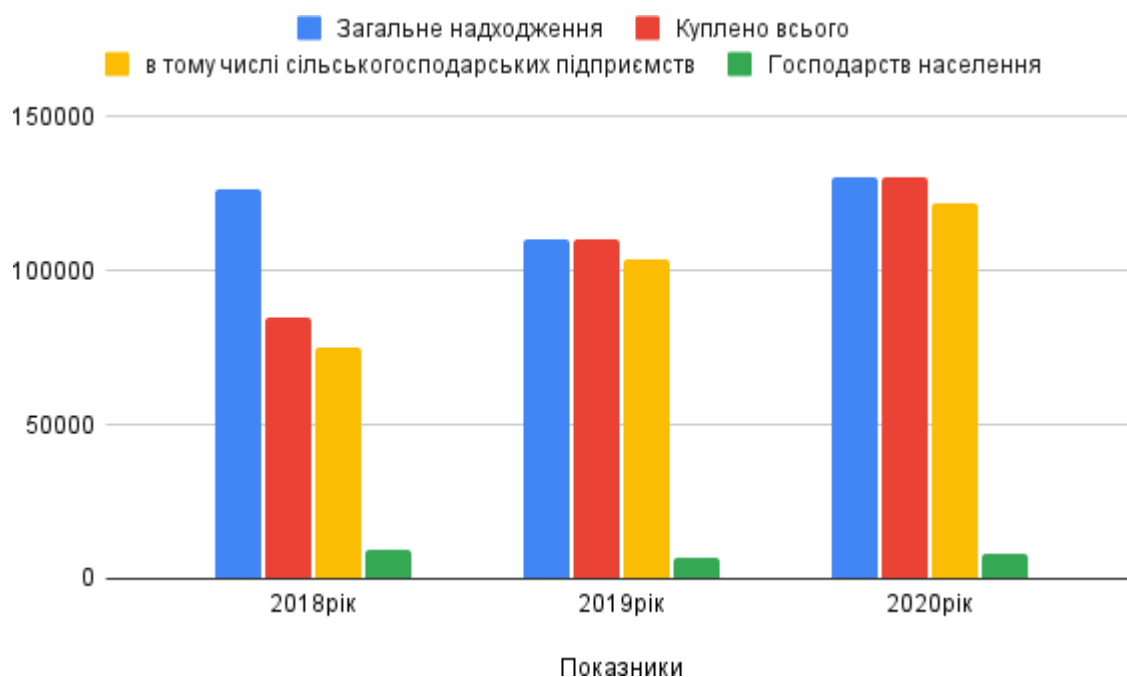

Рис.2.4.Надходження молока на переробні підприємства від підприємств різних форм господарювання у Львівській області

В подальшому проаналізуємо середні ціни реалізації молока та показник рентабельності даної продукції (таблиця 2.7.)

Таблиця 2.7.Динаміка середніх цін реалізації молока у Львівської області

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2020 рік в % до 2018 року
Сільськогосподарські підприємства				
Середня ціна реалізації 1ц, грн	74	807,	889,1	126,0
	7,1	9		
Рівень рентабельності, %	5,9	3,2	8,2	+2,3 п
у т. ч. фермерські господарства				
Середня ціна реалізації 1ц, грн	630,9	740,2	809,3	128,3
Рівень рентабельності, %	18,4	5,4	15,8	-2,6 п.

Господарства населення				
Середня ціна реалізації 1ц, грн	59	663,	687,5	114,6
	9,6	87		

Провівши певні розрахунки в таблиці 2.7. можна сказати наступне: що впродовж 2018-2020 років ситуація в молочній галузі мала такий вигляд, а саме. Ціни на молоко в сільськогосподарських підприємствах Львівської області зросли на 26,0%, це можна вважати позитивним явищем для виробників молока. Рівень рентабельності молока також зріс на 2,3%. Все це в подальшому вплине на прибутковість як у виробництві молока, так і сільськогосподарського підприємства в цілому.

Зображемо графічно показники цін та рівня рентабельності молока в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

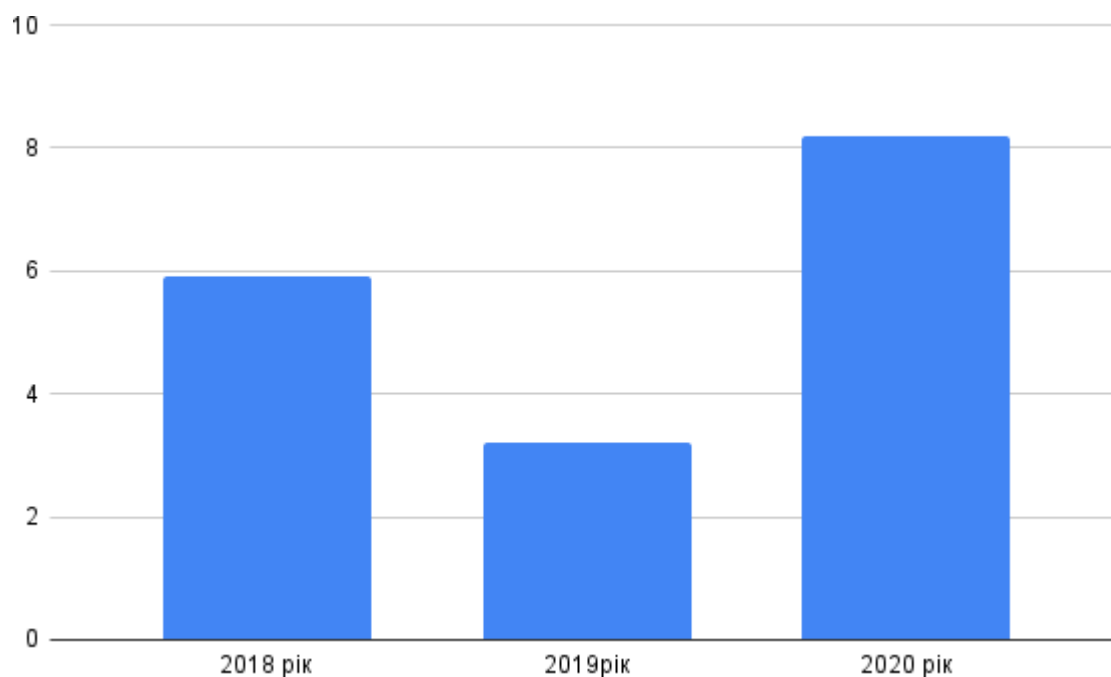

Рис.2.5. Динаміка рівня рентабельності молока в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

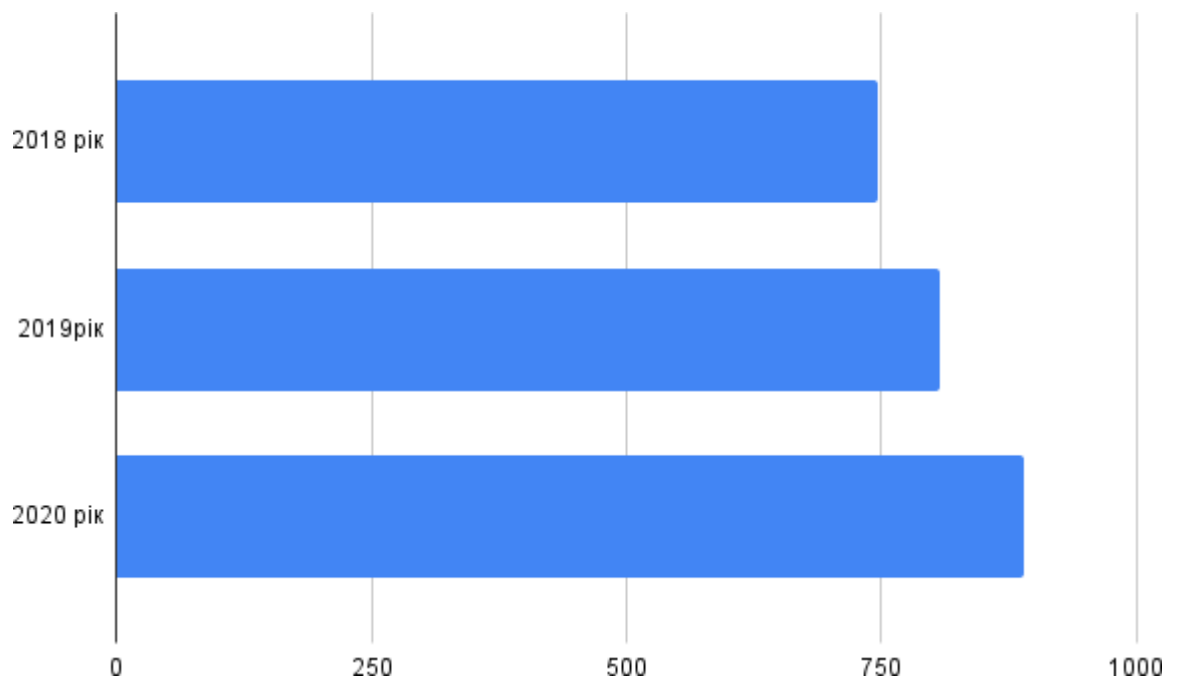

Рис.2.6. Динаміка цін на молоко в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Щодо фермерських господарств то дана ситуація носить наступний характер: ціни на молоко зросли на 28,3%, та це не вплинуло на зростання рівня рентабельності даної продукції. Цей показник знизився на 2,6% порівняно з 2018 роком, але зріс на 10,4% порівняно з попереднім роком. Якщо розглядати ситуацію щодо попереднього року, то це можна вважати позитивним явищем для фермерських господарств, так як їх потрібно вважати основними постачальниками молока для переробних підприємств.

Зображено графічно показники цін та рівня рентабельності молока в фермерських господарствах Львівської області.

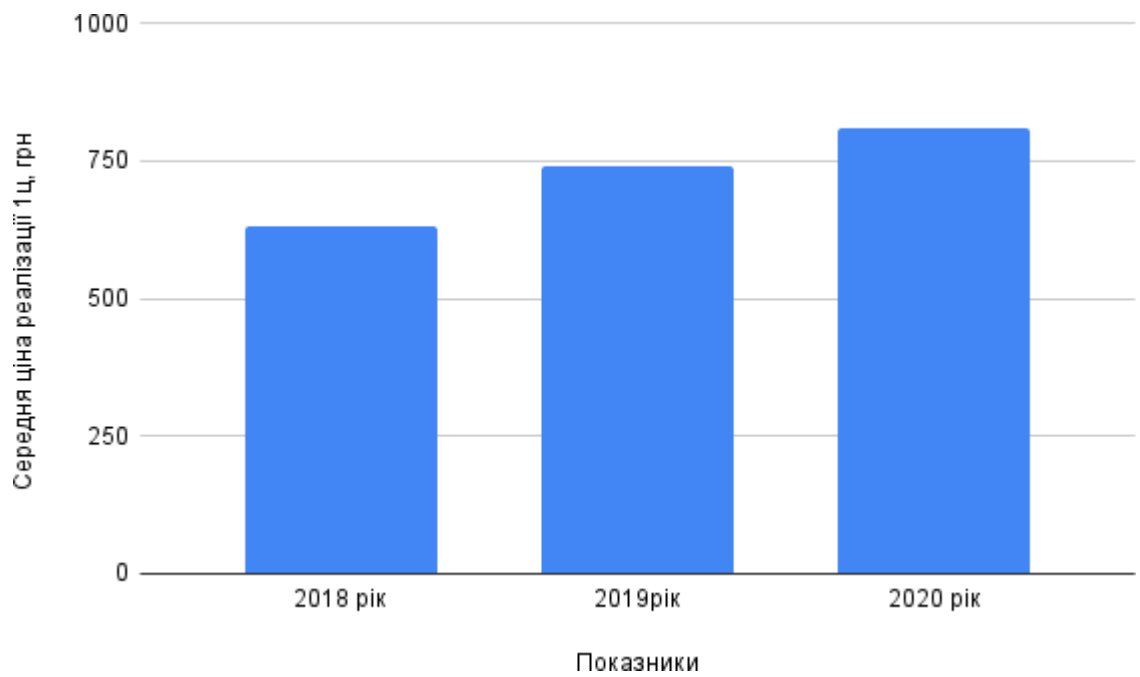

Рис.2.7. Динаміка цін на молоко в фермерських господарствах Львівської області

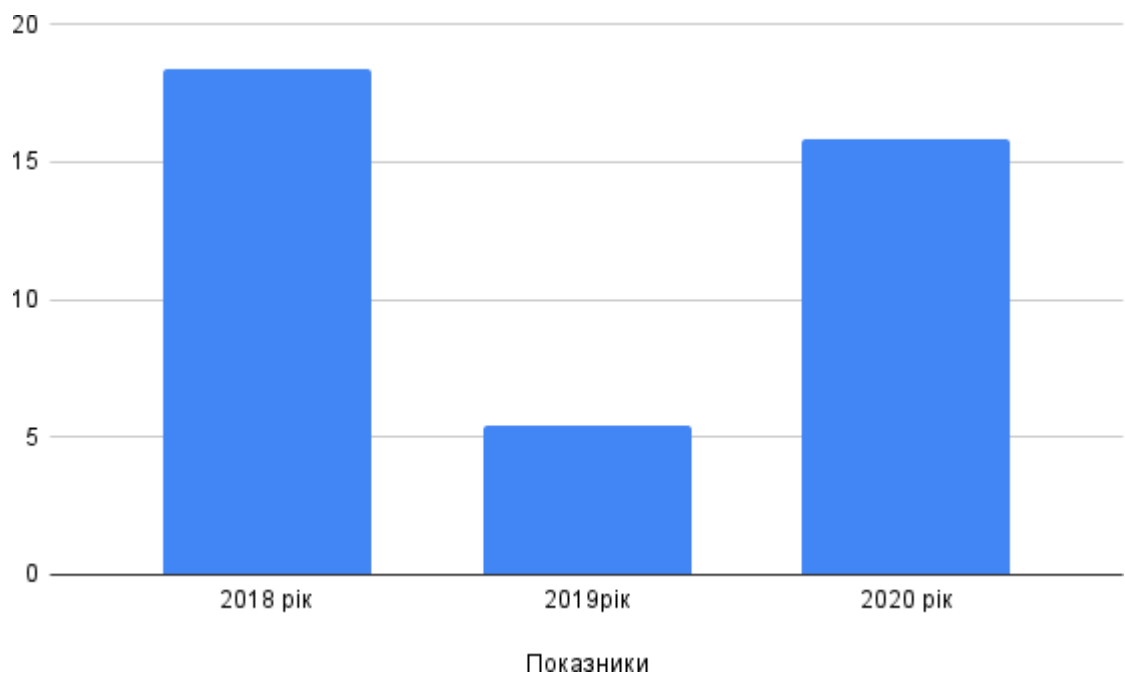

Рис.2.8. Динаміка рівня рентабельності молока в фермерських господарствах Львівської області.

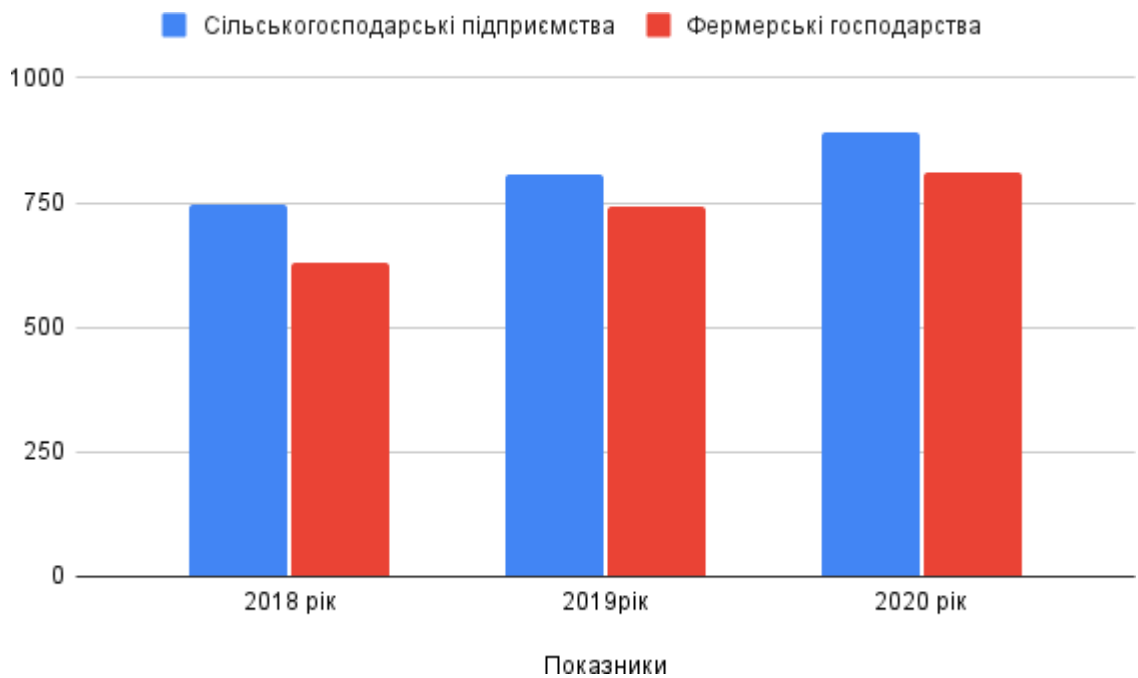

Рис.2.9. Динаміка цін на молоко в сільськогосподарських підприємствах та фермерських господарствах у Львівській області

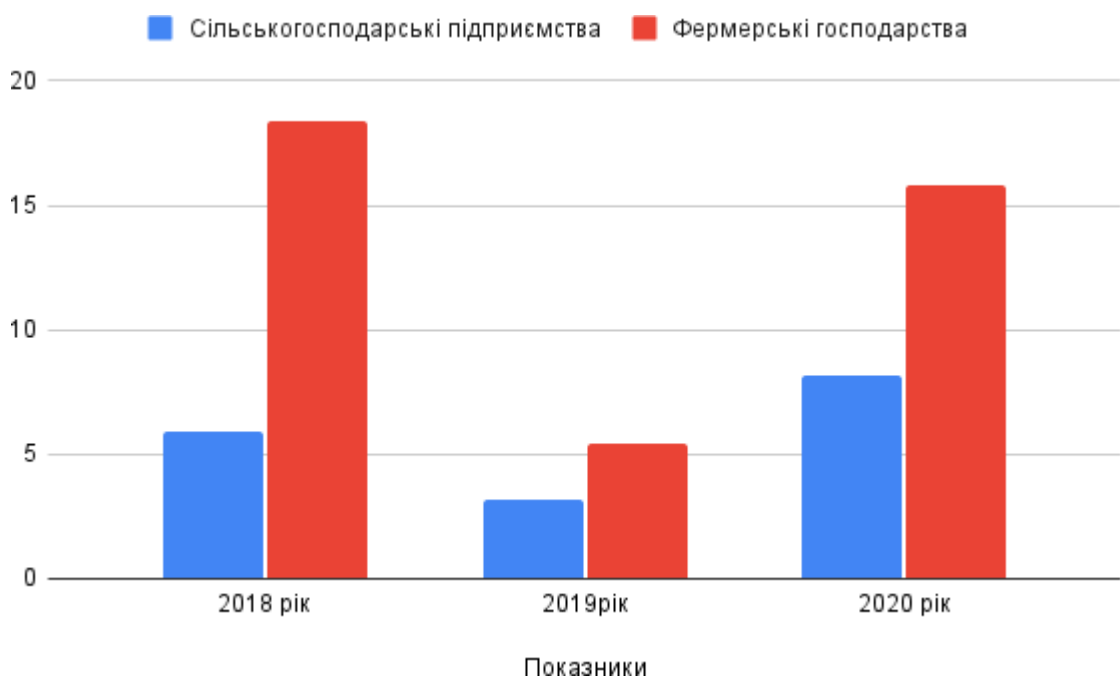

Рис.2.10. Динаміка рівня рентабельності молока в сільськогосподарських підприємствах та фермерських господарствах у Львівській області

З господарствами населення дещо ситуація є непередбачуваною щодо постачання сировини на переробні підприємства. Ціна на молоко для цієї категорії зросла на 14,6 %, та це не спонукало дані господарства більше

здавати молока в заготівельні пункти. Даній категорії господарств є більш вигідним самостійно реалізовувати молоко на ринках.

Отримати прибуток в максимальному розмірі при цьому використати оптимальні витрати є тим основним завданням для всіх суб'єктів господарської діяльності. Прибуток від реалізації молока як правило формується під впливом таких чинників, а саме від обсягу реалізованої продукції, ціни та повної собівартості. Повна собівартість реалізованої продукції включає в себе крім виробничої собівартості ще і витрати на її реалізацію.

Грошові надходження від проданого молока в сільськогосподарських підприємствах зростають також ще і через одержані дотації за здану продукцію на переробні підприємства. Вони помітно впливають і на економічну ефективність виробництва молока.

Високий рівень ефективності при виробництві молока є потужним стимулом для подальшого розвитку молочногоскотарства.

Протягом досліджуваного періоду молочне скотарство в сільськогосподарських підприємствах Львівської області було рентабельне, тому в даній категорії господарств є економічні передумови щодо нарощування виробництва молока.

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

3.1. Визначення резервів збільшення обсягів і підвищення ефективності виробництва молока

Проведення аналізу щодо ефективності виробництва сільськогосподарської продукції за системою показників дасть змогу об'єктивно оцінити віддачу виробничого потенціалу в галузі, намітити ті основні напрями стратегії розвитку. Обґрунтування обраної стратегії передбачає найповніше використання резервів щодо збільшення обсягів та підвищення економічної ефективності виробництва молочної продукції. Перш за все, звертається увага на внутрішні резерви.

Застосування екстенсивних резервів, передбачає збільшення молочного поголів'я. Даний процес може супроводжуватися збільшенням залучення інших ресурсів, а саме:

- додаткових виробничих приміщень для утримання худоби;
- збільшенням посівів кормових культур.

Потрібно буде і збільшити поголів'я ремонтного молодняк та кормів. Збільшення ж кількості кормів відповідатиме збільшенню поголів'я, а це не означатиме покращення годівлі самих тварин.

Нарощувати поголів'я можна лише за умови наявності відповідної кормової бази, та відповідно обладнаних із належними санітарно-гігієнічними вимогами приміщень, кадрів, та попиту на продукцію. За потреби, слід розглянути і можливість додатково збільшити площу землекористування, за рахунок оренди земельних паїв, та будівництва додаткових, виробничих приміщень для утримання поголів'я.

Інтенсивний напрям розвитку молочногo скотарства, спрямований на підвищення продуктивності худоби, щоб досягти цього, потрібно покращити ресурсне забезпечення даної галузі, та збільшивши виробничі затрати у розрахунку на одиницю поголів'я. Екстенсивний розвиток даної галузі, не

відміняє необхідності у підвищенні рівня її інтенсифікації. Екстенсивний розвиток недоцільний без належного рівня інтенсифікації виробництва продукції молочного скотарства. Використання інтенсивних резервів, як правило передбачає, завдяки підвищенню продуктивності худоби знизити собівартості продукції, а отже – підвищити її рентабельність.

М.К. Пархомиць вважає, що інтенсифікація молочного скотарства – це той об'єктивний процес безперервного технічного переобладнання вже діючих ферм та вдосконалення технологій виробництва, застосування наукової організації праці, та створення високоякісної кормової бази, поліпшення селекційно-плеємної роботи та системи вирощування ремонтного молодняку, і на цій основі створення високопродуктивного стада [31, с. 69].

Щоб ефективно розвивалась галузь молочного скотарства на основі інтенсифікації необхідно використовувати низку чинників. Їх можна поділити на дві групи, а саме: інвестиційні та організаційні. Інвестиційні чинники пов'язані із поліпшенням ресурсного забезпеченням даної галузі та додатковими затратами, які спрямовані на вдосконалення технології та зміцнення виробничого потенціалу. Організаційні чинники: із вдосконаленням самого виробничого процесу, та оптимізацією виробничих параметрів, відносин із партнерами, та здебільшого, не передбачають суттєвого збільшення обсягів щодо фінансування.

Важливим кроком в розвитку молочного скотарства, є підвищення ефективності виробництва на основі реалізації заходів, що носять технологічний характер. Вони і дозволять підвищити продуктивність худоби, що в подальшому і приведе до зниження собівартості, та підвищить рівень рентабельності даної галузі.

Одним із важливих резервів щодо підвищення ефективності виробництва продукції молочного скотарства є вдосконалена система годівлі. Потрібно застосовувати відповідну структуру раціону, та поліпшити якість кормів. Звернути увагу на формування такого раціону в годівлі, що

забезпечить потребу (згідно визначених норм) тварин в поживних та біологічно активних речовинах, енергії, щоб отримати вищий рівень продуктивності, на фоні їх фізіологічного стану. Покращення годівлі худоби, дозволить підвищити продуктивність, та це потрібно вважати основним резервом, щодо збільшення обсягів у виробництві продукції. Не менш позитивний результат можна одержати, при зменшенні витрат кормів на 1 ц молока, це ж в кінцевому підсумку приведе до зниження його собівартості.

Також потрібно ще і звернути увагу на умови, в яких утримуються тварини. Дана проблема має організаційний та технологічний аспекти. Елементом організації при утриманні корів є використання потоково-цехової системи виробництва молока, яка в свій час одержала застосування в Україні. Суть даної системи при виробництві молока, в тому, щоб найбільш повно урахувувати біологічні особливості тварин та сучасну організацію праці. Основні виробничі процеси здійснювались в цехах, що і давало змогу робітникам та фахівцям ферм спеціалізуватися на виконанні названих операцій, та підвищувати свою кваліфікацію, майстерність, а також застосовувати технології до фізіологічних особливостей та продуктивності молочних корів в різні періоди лактації із метою повної реалізації генетичного потенціалу в їх продуктивності, та раціонально і ефективно використовувати норми та виробничі потужності, а також проводити поглиблену селекційно-племінну роботу, та організувати чітке ветеринарно-санітарне обслуговування тварин, за циклами виробництва впровадити більш досконалу організацію й оплату праці.

Технологічні аспекти при утриманні молочного поголів'я визначаються станом самих виробничих приміщень із внутрішнім обладнанням та засобами механізації. Умови в яких утримуються корови, певною мірою впливають на їх продуктивність. Холодні та сирі приміщення знижують надої у корів. А висока вологість повітря погіршує сам стан тварин, та знижує їх продуктивність. Негативно і впливає підвищений вміст в утримуваних приміщеннях, вуглекислоти, аміак та сірководень.

Щоб досягнути високу продуктивність, та скорочення затрат кормів важливе значення має створення відповідного мікроклімату в приміщеннях. Тому і є, потреба щодо встановлення припливно-витяжної вентиляції із системою кліматичних камер та повітряним розподілом, яка автоматично забезпечить оптимальне поєднання температури та вологості повітря в приміщеннях протягом року.

Головними вимогами щодо раціональної організації при відтворенні молочного стада є:

- своєчасне парування ремонтних телиць і забезпечення найбільш ефективного віку першого отелення корів;
- встановлення оптимальної тривалості високо інтенсивного використання маточного поголів'я;
- ліквідація яловості та підвищення плодючості маточного поголів'я;
- збереження приплоду та забезпечення інтенсивного вирощування над ремонтного молодняка;
- введення в стадо корів із високим генетичним потенціалом продуктивності.

Важливе значення щодо розвитку галузі мають заходи і організаційного характеру. Вони насамперед зорієнтовані на застосування ефективних форм при організації та оплаті праці. Реалізація допомогла б позбутись відповідних непродуктивних, та не виправданих затрати, та покращити умови праці, які б в подальшому підвищать продуктивність праці, а також встановити режим внутрігосподарських виробничих відносин, який би стимулював всіх працівників сільськогосподарського підприємства до ефективної праці.

Головним завданням виступає пошук можливостей щодо підвищення оплати праці в сільськогосподарських підприємствах за рахунок власних ресурсів. Важливе завдання в організації праці це зробити її керованою та контрольованою. Потрібно відмовитися від практики, коли грошові кошти на оплату праці виділяються по залишковому принципу. Фонд оплати праці є

обов'язковим елементом, і закладається в баланси грошових надходжень та витрат підприємства.

Доцільно було б активніше впроваджувати акордно-преміальну форму оплати праці, за якої перша частина оплати праці виступає у формі авансу, а друга – залежить від досягнутого рівня виробництва, тобто від кількості виробленої продукції, її якісних характеристик.

Підвищення ефективності виробництва продукції тваринництва, збільшення доходів її виробників передбачає використання потенціалу обслуговуючих підприємств і галузей АПК. Потрібно вдосконалювати економічні відносини та інтеграційні зв'язки сільськогосподарських підприємств із підприємствами й організаціями, що є їх економічними партнерами.

Практика заможних підприємств, свідчить, що, незважаючи на високі або дуже високі результати за минулі періоди, досить швидко вони можуть зіткнутися з серйозними економічними проблемами [18, с. 62]. Тому, незважаючи на існуючі досягнення, потрібно здійснювати пошук резервів до подальшого розвитку підприємства.

На основі проведеного аналізу виявляються резерви розвитку та наявні недоліки. У першому випадку розробляються пропозиції щодо реалізації резервів, у другому – з усунення недоліків. Виявлення резервів та підготовка відповідних управлінських рішень для їх реалізації є одним із найважливіших завдань економічної роботи. За результатами її приведення обґрунтовуються шляхи розвитку підприємства чи окремої його галузі.

Господарськими резервами є невикористовувані в даний час можливості посилення дії позитивних і нейтралізації негативних факторів для збільшення і здешевлення виробництва продукції. Вони представляють собою потенційні можливості підвищення ефективності виробництва за рахунок поліпшення використання ресурсів у результаті впровадження певних заходів.

Резерви, реалізація яких дасть змогу збільшити виробництво продукції, можна розподілити на дві групи: екстенсивні, що передбачають збільшення поголів'я тварин, та інтенсивні, які забезпечують зростання їх продуктивності. Відповідно виділяють екстенсивний та інтенсивний шляхи розширення виробництва.

Обсяг виробництва продукції молочного скотарства знаходиться під впливом двох основних чинників: поголів'я корів та їх продуктивності. Зростання чисельності поголів'я відноситься до екстенсивних чинників збільшення виробництва, а нарощування продуктивності корів – до інтенсивних [30, с. 61].

Під резервами ми розуміємо невикористані можливості розвитку будь-якого явища, що дає змогу в результаті реалізації запропонованих заходів покращити використання ресурсів і підвищити ефективність господарської діяльності [13, с. 17]. За визначенням О.М. Царенка, економічна сутність резервів підвищення ефективності виробництва полягає в якнайповнішому і якнайраціональнішому використанні дедалі зростаючого потенціалу заради отримання більшої кількості високоякісної продукції при найменших затратах живої та уречевленої праці [19, с. 87]. Виявлення резервів та підготовка відповідних управлінських рішень для їх реалізації є одним із найважливіших завдань економічної роботи.

Для ефективного розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області на основі її інтенсифікації необхідно реалізувати низку заходів організаційного, економічного, технологічного характеру. Найбільш важливі з таких заходів, що можуть бути реалізовані, наведені в схемі на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Основні заходи з інтенсифікації розвитку молочного скотарства .

Найважливішим ресурсом будь-якого підприємства є його працівники, які цілеспрямовано використовують усі інші ресурси для виробництва продукції. Тому важливе значення для розвитку галузі молочного скотарства мають заходи організаційного характеру, які стосуються особливостей використання трудових ресурсів. Ці заходи зорієнтовані на застосування ефективних форм організації і оплати праці. Їх реалізація допомогла б усунути непродуктивні чи надмірні витрати, створити умови для підвищення продуктивної праці. Необхідно встановити такий режим внутрігосподарських виробничих відносин, який би максимально стимулював працівників усіх підрозділів і служб сільськогосподарських підприємств до ефективної праці.

3.2. Державне регулювання як чинник забезпечення ефективного розвитку молочного скотарства

Аналізуючи статичні дані одержані з офіційних джерел, ми можемо спостерігати наступну картину, що станом на 1 січня 2021 року по Україні в господарствах усіх категорій, чисельність поголів'я великої рогатої худоби нараховувалось 2899,5 тисяч голів, що на 6,2 % менше порівняно з 2020 роком. В сільськогосподарських підприємствах даний показник становив 997,6 тисяч голів, що на 4,9% менше ніж в 2020 році, господарствах населення 1901,9 тисяч голів, що на 6,9 % менше порівняно з попереднім роком. Кількість молочних корів в господарствах усіх категорій налічувалось 1692,8 тисяч голів, це на 5,4% менше ніж в 2020 році, сільськогосподарських підприємствах ця категорія становила 421,0 тисяч голів, що на 4,0% менше від попереднього року, господарствах населення 1271,8тисяч голів, а це на 5,8% менше ніж у 2020 році. Львівська область не стала винятком щодо зменшення кількості поголів'я. Тому ситуація в області мала наступний вигляд: в господарствах усіх категорій, чисельність поголів'я великої рогатої худоби нараховувалось 144,3 тисяч голів, що на 8,3 % менше порівняно з 2020 роком. В сільськогосподарських підприємствах даний показник становив 16,2 тисяч голів, що на 3,0% менше ніж в 2020 році, господарствах населення 128,1 тисяч голів, що на 8,9 % менше порівняно з попереднім роком. Кількість молочних корів в господарствах усіх категорій налічувалось 84,8 тисяч голів, це на 10,1% менше ніж в 2020 році, сільськогосподарських підприємствах ця категорія становила 6,9тисяч голів, що на 5,5% менше від попереднього року, господарствах населення 77,9 тисяч голів, а це на 10,5% менше ніж у 2020 році.

Є ряд причин через які відбувається стрімке скорочення молочного поголів'я в сільськогосподарських підприємствах. Невідповідність закупівельних цін на ресурси які затрачаються на молочну галузь, та на молоко, яке підприємство реалізує, нестабільні закупівельні ціни Це і знижує рентабельність даної галузі та робить її не привабливою для бізнесу.

Застаріла технологія самого виробництва, це насамперед відноситься до малих та середніх товаровиробників молока, не сприятлива кредитна політика, яка гальмує процес оновлення засобів виробництва, та багато інших причин. Зменшення кількості молочного поголів'я в господарствах населення насамперед сталось через демографічну ситуацію, та цей процес і був передбаченим. В даній категорії господарств основною проблемою є відсутність заготівлі кормів та старіння сільського населення. Але господарства населення ніколи не були і не можуть бути основними товаровиробниками молока.

Протягом 2016-2017 років здійснювалась державна підтримка, що була спрямована на розвиток молочної галузі. Вона передбачала повернення грошових коштів для підприємств які здійснювали закупівлю корів, телиць, нетелей молочного напрямку. На протязі 2019-2020 років держала дотувала галузь, чим і стимулювала товаровиробників щодо збільшення та оновлення молочного стада.

Тому для подальшого розвитку даної галузі потрібна підтримка з боку держави, сюди можна віднести спеціальний режим ПДВ, покращення роботи в племінному напрямку. Тобто зростання молочного поголів'я в сільськогосподарських підприємствах повинно покривати зменшення даної категорії в господарствах населення. А в господарствах населення кількість молочного поголів'я з роками буде стрімко зменшуватись, хоча в даний час ця категорія відіграє суттєву роль у виробництві молока. Сільськогосподарські підприємства не можуть самостійно за рахунок внутрішніх резервів відновити основне стадо. Показник який може дати характеристику наскільки ефективно маточне поголів'я в господарстві, це вихід телят на сто корів. Якщо аналізувати даний показник то він виглядає наступним чином: в сільськогосподарських підприємствах по Україні 2020 році він становив 66 голів, що на 3,1% більше від попереднього року, у Львівській області він був на рівні 56 голів, що на 12,5 % менше від попереднього року. Така ситуація працює не на користь

сільськогосподарських підприємств, це ще раз доводить, що вони не в змозі лише за рахунок внутрішніх резервів змінити ситуацію щодо оновлення основного стада (таблиця 3.1.)

Таблиця 3.1. Вихід телят в розрахунку та 100 корів в сільськогосподарських підприємствах

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2020 рік в % до 2018 року
Україна	67	64	66	98,5
Львівська область	69	60	62	89,8

Як виглядає дана ситуація графічно можна розглянути на рисунку 3.2.

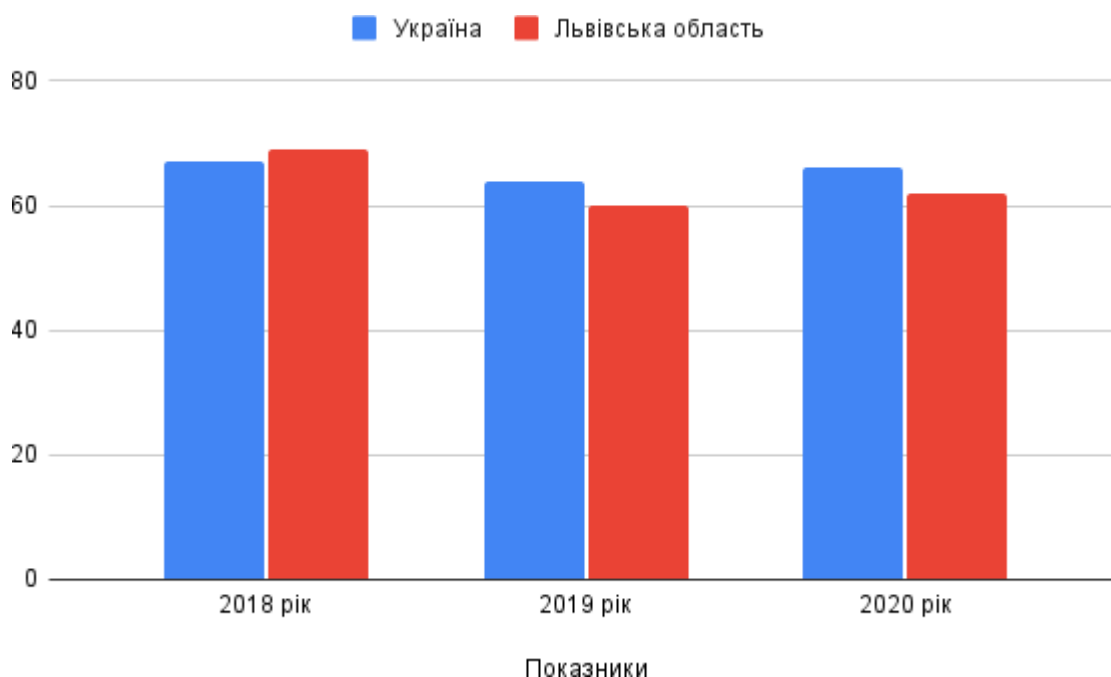

Рис.3.2. Вихід телят в розрахунку та 100 корів в сільськогосподарських підприємствах України, та Львівської області

Кількість підприємств що утримують молочне стадо з кожним роком зменшується, найбільша частка це підприємства які мають поголів'я до 50 голів. В сільськогосподарських підприємствах де утримується до 1000 голів,

такого значного скорочення не відбувається, тому такі підприємства в подальшому і будуть залишатись основними товаровиробниками молока. Для них більш доступне технічне та технологічне оновлення, використовувати новітні технології, утримувати високопродуктивну худобу, що в подальшому впливатиме на якість молока, та доведення своєї продукції до стандартів ЄС. Господарства населення де нараховується більше трьох молочних корів можуть в подальшому перекваліфікуватись в сімейну молочну ферму якщо буде відповідна підтримка з боку держави. Не належна підтримка з боку держави, та можливість завозу молока з інших країн, суттєво впливає на власного товаровиробника. В європейських країнах діють більш високі стандарти щодо якості молока та молочних продуктів, тому вітчизняним сільськогосподарським підприємствам буде важко конкурувати з товаровиробниками Європи.

З цього приводу актуальним стало введення в дію з 1 січня 2019 року Національного стандарту України ДСТУ3662:2019 «Молоко-сировина коров'яче», який містить характеристики та технічні умов для здійснення закупівлі та приймання молока коров'ячого з метою його подальшого введення в обіг.

На саму ситуацію яка склалась молочній галузі насамперед впливає низька інвестиційна привабливість, як з боку вітчизняних так і зарубіжних інвесторів, так як термін окупності є набагато довшим ніж в інших галузях сільського господарства. Також сюди можна і віднести відсутність захисту інвестора з боку держави, відсутність права власності підприємств на землю, та інші несприятливі моменти.

В цілому можна сказати що відсутність належної державної підтримки, відсутність певного контролю в племінному напрямку, все це та інше породжує ситуацію яка є на даний час в галузі молочного скотарства.

3.3. Інноваційно-інвестиційне забезпечення розвитку молочного скотарства

Для того щоб зміцнити свої конкурентні позиції щодо виробництва продукції. сільськогосподарським підприємствах потрібно використовувати інноваційні розробки: вдосконалювати виробничі технології, які в подальшому знайдуть своє відображення в підвищенні якості одержаної продукції, та зниженні витрат. Значна частина сільськогосподарських підприємств все ж таки зорієнтована на запровадження інновацій у своїх виробництвах. Для того щоб агро виробники запровадили якісь інноваційні розробки, їм для цього потрібно належним чином забезпечити себе різними видами ресурсів. Як правило, сільськогосподарські підприємства не є інноваційними розробниками, такими як правило виступають наукові установи, або безпосередні виробники матеріально-технічних засобів. Наскільки буде ефективне впровадження інновацій для сільськогосподарських товаровиробників насамперед залежить від того який буде супровід їх в подальшому. Тобто який нагляд за ними буде коли вони почнуть використовуватись на практиці. Які складові інфраструктури будуть задіяні в інноваційному процесі, сюди можна віднести підприємства, установи, служби, що формують інфраструктуру, яка в подальшому і буде забезпечувати інноваційний розвиток аграрного виробництва. До секторів інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності підприємств можна виділити наступні складові (рисунок 3.3.)

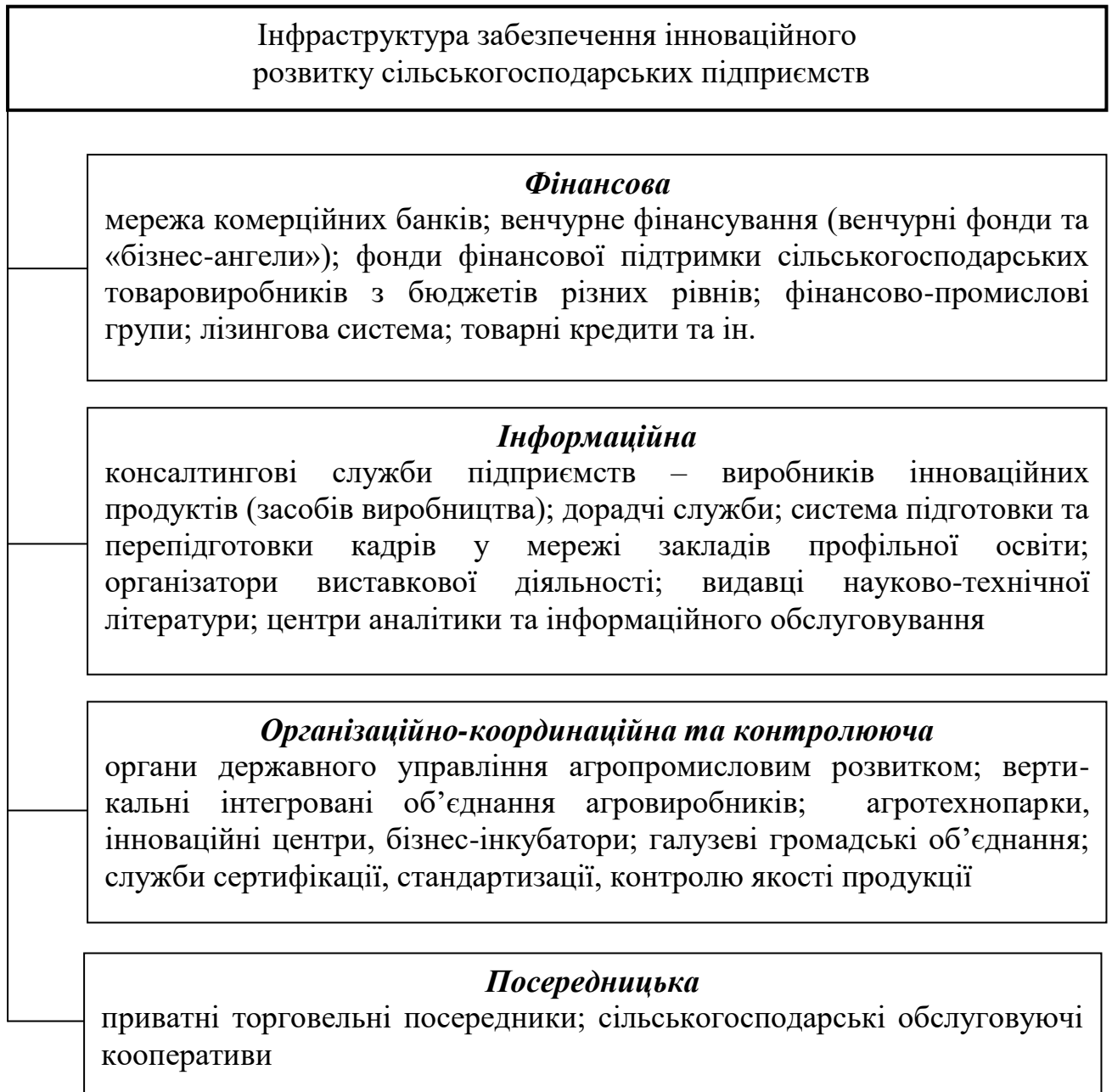

Рис. 3.3. Складові та ключові елементи інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств*

На даний час спостерігається інтерес до запровадження інновацій лише зі сторони великих агро холдингів, або підприємств що входять в їх структуру. Саме діяльність таких підприємств і визначає масштаби та результати інноваційного розвитку сільського господарства України. Вони орієнтуються насамперед на власні джерела фінансування, що й дає підстави для віднесення фінансово-промислових груп до основних елементів

інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Для того щоб сільськогосподарські підприємства в подальшому розвивали молочну галузь, вона повинна стати прибутковою. На сьогодні дана галузь не є настільки рентабельною, але і не збитковою, щоб можна було здійснювати розширене відтворення. Одержаних коштів є достатньо лише щоб відбувався процес простого відтворення, така ситуація притаманна для малих а також середніх сільськогосподарських підприємств. Та не зважаючи на позитивні тенденції в галузі молочного скотарства, ситуація залишається критичною, однією із причин, яка стримує розвиток молочного виробництва, насамперед є низька інвестиційна привабливість даної галузі в порівнянні із іншими галузями сільського господарства.

Тому однією з умов щодо покращення ситуації в молочній галузі є вибір іншого шляху розвитку, а це залучення інвестицій, які дадуть змогу здійснювати інноваційні перетворення в галузі. Тобто підприємства повинні вибрати інноваційно-інвестиційний шлях розвитку для даної галузі.

Для цього потрібно сформувати відповідну програму, яка б включала в себе поточне та перспективне планування для розвитку даної галузі.

При умові переходу виробництва продукції молочного скотарства на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку першочергового значення набуває розробка програми щодо поточного та перспективного планування. Вона, могла б здійснюватись в наступній послідовності (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Формування програми для інноваційно-інвестиційного забезпечення виробництва продукції молочного скотарства

Для того щоб відбувся інноваційно-інвестиційний розвиток молочної галузі повинні бути використанні певні науково-методичні рекомендації. Не менш важливим фактором впливу на розвиток галу можуть бути заходи з державного регулювання (рис. 3.5):

Рис. 3.5. Участь держави в інвестиційному процесі інноваційного розвитку виробництва продукції молочного скотарства

Інвестиції в базисні нововведенні. Розпочнуть, або прискорять ріст виробництва молока, збільшать його ринкову частку одночасно замінивши застарілі технології виробництва та реалізації, зменшать затрати на її створення. Цей процес індексує покращення нововведень, та залучення нових інвестицій у інноваційні проекти галузі молочного скотарства та збільшить обсяги виробництва молока у результаті чого з'явиться нова конкурентоспроможна продукція. Це і дасть можливість до зростання робочих місць, та покращення добробуту в обсягів споживання продукції молочного скотарства.

Потенційних інвесторів насамперед хвилює питання щодо окупності інвестицій в молочному бізнесі. Тривалий термін окупності і негативні тенденції в молочному скотарстві є тим сигналом щоб переосмислити стратегію і тактику державної підтримки даної галузі в напрямку переорієнтації економічної політики та підтримки саме інвестиційних рішень аграрних підприємств.

Розділ 4 Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях

4.1. Аналіз стану охорони праці

Дія Закону України “Про охорону праці” поширюється на всіх юридичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю та найманих працівників. Для них встановлюються єдині вимоги з охорони праці. На підприємстві повинні виконуватися основні принципи державної політики у галузі охорони праці, серед яких:

- пріоритет життя і здоров'я працівників, повна відповідальність роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці;
- соціальний захист працівників, повне відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- використання економічних методів управління охороною праці.

Як правило кожний громадянин України має право яке передбачено конституцією на нешкідливі та безпечні умови праці. Визначальним в цьому є принцип пріоритету життя та здоров'я працюючих відносно результатів одержаних у виробничій діяльності підприємства. І тому постійне поліпшення ж умов з охорони праці є чи не одним з основних завдань, що ставиться перед керівництвом будь-якого підприємства, незалежно від форми власності та його галузевої приналежності.

Право на безпечні умови праці визначено в Україні одним із конституційних прав людини і громадянина. Основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на належній безпечні умови праці, на охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності визначає Закон України “Про охорону праці”. Він, зокрема, регулює відносини між роботодавцем і працівниками з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Процес виробництва в сільськогосподарських підприємствах як правило здійснюється в несприятливих для здоров'я людей умовах.

Наприклад, коли проходить процес вирощування сільськогосподарських культур то використовуються отрутохімікати і мінеральні добрива, які вважається не зовсім безпечними з точки зору техніки ж безпеки. Деякі виробничі процеси можуть супроводжуватись шумами, та вібраціями, а ще фізичними навантаженнями. Польові ж роботи дуже часто здійснюються в погодних умовах які є несприятливими. Не можна і вважати цілком же безпечними і виробничі процеси в тваринництві, де рівень же механізації є низьким та багато робіт виконується ручною працею.

Головним об'єктом в охороні праці буде і залишиться людина яка задіяна в процесі праці, та в виробничому процесі. Для сучасного ж сільськогосподарського виробництва є характерним характерний вплив насамперед на організм людини різних так званих технічних, і хімічних, та біологічних і інших факторів. Причиною ж цього є застосування машин та механізмів, які є небезпечними для здоров'я та матеріалів і речовин , в багатьох випадках це значні шуми, вібрація, забрудненість повітря в робочій зоні. Тому вирішення проблеми з забезпечення належних умов для праці є дуже актуальним для усіх сільськогосподарських підприємств , незалежно від форм власності та на забезпечення відповідно безпечних умов з праці повинні виділятися відповідні кошти

Складні ж умови праці, та недотримання режиму праці та відпочинку працівників є насамперед причинами виробничого ж травматизму, та професійних захворювань, які пізніше можуть завдати дуже великих економічних збитків. Тому в якому стані охорона праці оцінюють через показники виробничих травм та професійних захворювань. Наприклад, щоб визначити частоту травматизму потрібно розрахувати відношення кількості ж потерпілих працівників до середньооблікової кількості працівників за звітний же період в розрахунку на одну тисячу працівників.

Щоб забезпечити та дотримуватись вимог з охорони праці такі обов'язки покладаються безпосередньо на керівника. Його обов'язок: дбати за умови праці, та їх полегшення, а також оздоровлення навколишнього

середовища, та виконання правил безпеки і інструкцій з охорони праці; а також здійснювати контроль за здоров'ям працівників які працюють в шкідливих умовах , а також забезпечувати працівників спецодягом а також засобами захисту від шкідливих речовин, які використовуються під час праці; а також стежити щодо дотриманням трудового ж законодавства в господарстві, та створювати умови щодо здійснення контролю за умовами праці, та дбати про відпочинок працівників підприємства. Щодо здійснення контролю з дотримання вимог по охороні праці є дуже актуальною проблемою.

Перераховані обов'язки в господарствах покладені на інженера з охорони праці. Його обов'язок організувати роботи виробничого процесу у здорових та безпечних умовах, а також запобігти виробничому травматизму та професійному захворюванню, а також слідкувати за дотриманням трудового законодавства.

Виробничий травматизм та захворювання, що можуть бути як наслідок при порушенні правил техніки з безпеки на виробництві сільськогосподарської продукції, є дуже негативним наслідком для господарства, і для самих постраждалих. Уникнути травматизму та захворювань можна, коли вживати спеціальні заходи, а також дотримуватись вимог з трудового законодавства, спеціальних нормативних та інших регламентуючих документів, та запроваджувати в виробництво нові досягнення науки а також передовий досвіду по охороні праці.

В сільськогосподарських підприємствах здійснюється відповідна робота щодо забезпечення вимог по охороні праці. Працівниками які прийняті на роботу та під час процесу роботи проводять інструктаж по питаннях охорони праці, а також правила з поведінки під час виникнення аварій на підприємстві, та надання першої медичної допомоги для потерпілих від нещасних випадків.

В господарствах є розроблено відповідні інструкції на основі правил а також інших нормативних документів з пожежної безпеки як будівель так і

споруд та виробничого обладнання. Ними встановлено порядок та спосіб як забезпечити пожежну безпеку, а ще обов'язки та дії працівників під час виникнення пожежі, та порядок евакуації як тварин так і матеріальних цінностей, а також застосування засобів для пожежегасіння а також взаємодія з підрозділами пожежної охорони. В наявності є обладнані щити та протипожежні інструменти.

Під час виробництва в господарствах використовують ручну працю, тому є необхідною умовою як дотримання допустимої норми навантаження для відповідної категорії працівників.

Законодавство України передбачено, що усіх господарства, незалежно від форми власності, що використовують же найману працю, тому затрати з охорони праці повинні ж становити не менше 0,5% від суми продукції яку реалізовано.

Заходи щодо охорони праці повинні ж включатися в колективний договір, які укладається між профспілкою та адміністрацією підприємства

Таблиця 4.1 Заходи з охорони праці у сільськогосподарських підприємствах які повинні бути передбачені умовами колективного договору

Зміст заходів	Відповідальний за виконання
Придбання спецодягу для працівників	Головний бухгалтер, інженер з охорони праці
Протипожежні витрати	Інженер з охорони праці, керівники підрозділів
Ремонтні роботи в приміщеннях у виробничих підрозділах	Головний інженер, керівник будівельної бригади
Придбання засобів індивідуального захисту для роботи з отрутохімікатами, миючих засобів та медикаментів та ін.	Головний бухгалтер, інженер з охорони праці
Накладні витрати	Головний бухгалтер

За кошти, що виділяються на заходи по охороні праці, відповідно щодо установленого Кабінетом Міністрів України порядку повинні створюватися фонди з охорони праці. Кошти яких повинні

використовуватись тільки на виконання тих заходів, які забезпечать доведення умов щодо безпеки праці до нормативних вимог чи підвищення вже існуючого рівня з охорони праці на підприємстві. Такі кошти не підлягають до оподаткування. Фонди з охорони праці господарств формуються як правило за рахунок добровільних перерахунків підприємства з одержаного прибутку, який залишається у його розпорядженні.

Для того щоб забезпечити нормальні умови праці, а також створення таких можливостей щодо підвищення її продуктивності потрібно дотримуватись тих пунктів що передбачені законодавством України. Закон України “Про охорону праці” а також і інші нормативно-правові акти визначають ті основні засади політики щодо охорони праці, та зокрема: пріоритет життя та здоров’я тих працівників які задіяні на підприємствах перед результатами тієї виробничої діяльності підприємства; та повну відповідальність власника щодо створення тих безпечних та нешкідливих умов праці; а також соціальний захист працівників, та повне відшкодування всіх збитків, в тому числі і моральних, тим особам, які потерпіли через нещасні випадки при виробництві та професійному захворюванні; а також встановлення тих єдиних нормативів по охорони праці для усіх підприємств, та незалежно від їх форми власності а також видів щодо їх діяльності.

Нещасні ж випадки у виробництві а також професійні захворювання були та залишаються тією величезною трагедією для людства, та причиною найбільш масштабніших соціально і економічних втрат. І тому у сучасних умовах в Україні роботодавці на даний час несуть ту повну відповідальність щодо створення і безпечних і здорових умов праці, а також попередження щодо випадків травматизму і професійного захворювання.

Всі підприємства, а також установи і організації, повинні піклуватись про безпеку праці та дбати щодо здоров’я своїх найманих працівників. В обов’язки працедавця входять розробки комплексних заходів з охорони праці, що можуть гарантувати безпечні а також здорові умови праці на певному робочому місці.

Стаття 15 Закону України “Про охорону праці” зазначає про ту необхідність щодо створення на підприємствах при кількості працюючих 50 та більше працівників служби з охорони праці.

В сільськогосподарських підприємствах здійснюються відповідна організаційна робота по забезпеченню вимог з охорони праці. На досить не поганому рівні є поставлена і профілактична робота. Усі види інструктажів проводяться відповідно із діючими інструкціями а також правилами та нормативами з техніки безпеки. З усіх інструктажів ведуться журнали, та на робочих місцях є онаочнення інструкцій, щоб забезпечити безпечні умови праці, на підприємствах діє оперативний контроль по виконанню.

В підприємствах виконуються основні вимоги для здійснення протипожежних заходів. На кожному з об’єкті призначені відповідальні за дотриманням протипожежної безпеки. В наявності є обладнані протипожежні комплекти

В сільськогосподарських підприємствах виробничий процес дуже часто може здійснюється в несприятливих для працівників умовах , що може вплинути на їх здоров’я. Для прикладу, коли відбувається процес вирощування сільськогосподарських культур то використовуються отрутохімікати а також мінеральні добрива, і це вважається небезпечними з точки зору техніки безпеки факторами. Деякі з виробничих операцій супроводжуються шумами, та вібраціями, а також фізичними навантаженнями. Також не можна вважати повністю безпечними і виробничі процеси в тваринництві, і де рівень механізації низький і багато чимало робіт також виконується і вручну.

Неналежні та складні умови праці, а також недотримання режиму праці та відпочинку є однією з основних причин виробничого травматизму на підприємствах, а ще професійні захворювання, що можуть завдавати значних економічних збитків. Тому ж стан охорони праці можна оцінити за такими показниками як виробничий травматизм та рівень професійних захворювань на підприємстві.

Також ,і визначається такий показник як частота травматизму це відношення тієї кількості потерпілих до середньооблікового числа робітників за звітний період у розрахунку на одну тисячу працівників.

На підприємствах щорічно повинен укладається колективний договір, в ньому посеред іншого має бути передбачено : саме які основні заходи по охороні праці необхідно буде здійснити, та які кошти на це потрібно буде виділити підприємству. Перелік рекомендованих заходів по забезпечення безпечного стану праці в господарстві, які потрібно було б запланувати на перспективу, та які обсяги їх фінансування. Як правило вони стосуються як покращання умов праці по окремих робочих місцях а також облаштування території підприємства.

Рекомендується проводити ремонтні роботи на тваринницьких фермах та в ремонтних майстернях. Ремонтні роботи на тваринницьких фермах дали б можливість покращити їх санітарний стан, а в ремонтних майстернях це забезпечило б дотримання таких умов праці за температурним режимом із відповідним рівнем освітлення. Відповідальними за виконання таких заходів є насамперед керівники структурних підрозділів.

4.2. Планування заходів з охорони праці та їх фінансування

В сільськогосподарських підприємствах кожен рік вкладається колективний договір, в якому передбачено, саме які заходи по охороні праці потрібно здійснити, та скільки грошей на це потрібно затратити. В ньому передбачено проведення деяких ремонтних робіт а ще купівля спеціального одягу. В сільськогосподарських підприємствах установленого Кабінетом Міністрів України порядку повинні створюватися фонди з охорони праці. Кошти яких повинні використовуватись тільки на виконання тих заходів, які забезпечать доведення умов щодо безпеки праці до нормативних вимог чи підвищення вже існуючого рівня з охорони праці на підприємстві. Такі кошти не підлягають до оподаткування. Фонди з охорони праці господарств

формується як правило за рахунок добровільних перерахунків підприємства з одержаного прибутку, який залишається у його розпорядженні. Незважаючи на те що господарства збільшують затрати на охорону праці, але умови в яких відбувається виробничі процеси не є досить безпечними для працюючих. Це і є особливістю ж сільськогосподарського виробництва у цілому, тому що значна кількість робіт виконуються в тих умовах, де є небезпечні фактори.

Належне використання коштів контролює директор підприємства. Головний бухгалтер повинен забезпечити виділення коштів на їх виконання. Керівники виробничих підрозділів забезпечують ефективне та цільове використання виділених коштів. Відповідні виконавські функції покладаються й на інженера з охорони праці.

4.3. Розрахунок економічної ефективності заходів з поліпшення охорони праці

Економічний ефект від реалізації заходів з охорони праці проявляється у:

- підвищенні продуктивності праці завдяки покращенню її умов;
- збільшенні обсягу виробництва продукції внаслідок зменшення витрат робочого часу;
- зниженні затрат на ліквідацію наслідків травматизму та професійних захворювань.

Наскільки ефективно була реалізації заходів по охороні праці це може проявитися в різних напрямках а саме: в зростанні продуктивності праці після покращення її умов; в зростанні обсягу виробництва продукції через зменшення витрат робочого часу; в зниженні витрат що пов'язані з ліквідацією наслідків одержаного травматизму, а також профзахворювань.

Щоб оцінити ефективність заходів по поліпшенню умов з охорони праці потрібно провести порівняння наслідки травматизму та

профзахворювань в грошовому виразі, а ще витрати на заходи до та після їх впровадження.

Також потрібно прорахувати і затрати господарства по виплаті лікарняних листків. Надання допомоги з тимчасової непрацездатності через захворювання чи травму, які не були пов'язані із нещасним випадком при виробництві, виплачують застрахованим працівникам через рахунок Фонду страхування від нещасних випадків, після п'ятого дня непрацездатності. В перші п'ять днів, власник або уповноважений ним орган виплачує з коштів господарства, згідно Порядку оплати перших п'яти днів.

Втрати через випадків непрацездатності працівників у господарстві проявляються в необхідності виплати компенсації потерпілим через одержані травми, через відсутність працівника на робочому місці відбувається порушення виробничого процесу через що відбувається недоодержання продукції.

Дати оцінку ефективності щодо заходів по покращенню умов праці та її охорони потрібно порівняти одержані наслідки травматизму а також профзахворювань у грошовому виразі, а ще затрати які понесені на ці заходи до та після їх впровадження. Ефект щодо реалізації заходів по охороні праці може проявитись в таких напрямках це : зростання продуктивності праці через покращення умов праці; зростання обсягу продукції що виробляється через зменшення затраченого робочого часу; зниження затрат по ліквідації наслідків травматизму а ще професійних захворювань.

По тимчасовій непрацездатності яку одержав працівник внаслідок профзахворювання або травми, що не пов'язані із нещасним випадком під час виробництва, таку допомогу виплачують особам що є застрахованими за рахунок Фонду страхування від нещасних випадків, вже починаючи із шостого дня їх непрацездатності. Перші п'ять днів, оплачує їх власник або уповноважений ним орган за рахунок тих коштів підприємства, та керуючись Порядком оплати перших п'яти днів.

4.4 Безпека в надзвичайних ситуаціях

Чинним законодавством України передбачено, що забезпечення безпеки та захисту населення, об'єктів економіки і національного надбання держави від негативних наслідків надзвичайних ситуацій повинно розглядатися як одна з найважливіших функцій центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад.

Згідно з Кодексом цивільного захисту України держава як гарант цього права створює систему цивільного захисту, яка має на меті захист населення від небезпечних наслідків аварій, катастроф екологічного, природного та воєнного характеру. Основною ланкою системи цивільного захисту є об'єкт економіки (підприємство).

Зростання кількості та розширення масштабів надзвичайних ситуацій які носять техногенний та природний характер, що виникають, що несуть великі матеріальні а також людські втрати роблять украй проблему актуальною зі забезпечення належної безпеки в природньо-техногенній економічній сфері.

Спираючись на визначення, яке дане в Законі України “Про цивільну оборону України”, що надзвичайна ситуація – це є порушення нормальних умов для життя та діяльності людей на об'єкті або на території, яке спричинене аварією та катастрофою чи стихійним лихом, а також епідемією, чи епізоотією, епіфітотією, можливо великою пожежею, чи застосуванням засобів ураження, що привели або можуть привести як до людських так і до матеріальних втрат.

Система захисту населення і території від надзвичайних ситуацій в Україні здійснюється відповідно до зазначеного Закону України, положення про цивільну оборону, концепцій про захист населення та території від надзвичайних ситуацій, постанов Кабінету Міністрів. Ними передбачено, щоб забезпечити безпеку та захист населення, а також об'єкти економіки та національного надбання держави через негативні наслідки внаслідок надзвичайних ситуацій, Це повинно розглядатися чи не однією з найважливіших функцій органів виконавчої влади, а також місцевих адміністрацій, та виконавчих органів рад.

Згідно з законодавством держава, яка гарантує права та створює систему цивільної оборони, що ставить за мету захистити населення від небезпечних наслідків аварій, чи катастроф екологічного або природнього чи воєнного характеру. Ця система заходів як правило реалізується центральними та місцевими органами управління по питаннях надзвичайних ситуацій і цивільного захисту, силами які їм підпорядковані і засобами підприємств, установ, та організацій незалежно від форми власності, а також добровільними формуваннями, які забезпечать виконання організаційних, та інженерно-технічних, чи санітарно-гігієнічних, а також проти епідеміологічних та інших заходів в сфері запобігання чи ліквідації наслідків в наслідок надзвичайних ситуацій.

Цивільна оборона повинна бути організовуватись на всіх об'єктах діяльності з метою своєчасної підготовки їх до захисту від наслідків надзвичайних ситуацій, та зниження втрат, а також створення умов щоб

підвищити стійкість роботи підприємств і своєчасного проведення рятувальних і інших невідкладних робіт. За стан організацію Цивільної оборони, та постійну готовність сил та засобів до дій в надзвичайній ситуації відповідальність за це несе начальник цивільної оборони об'єкта , а саме керівник підприємства

У випадку надзвичайної ситуації керівництво підприємства повинно забезпечити своїх працівників засобами індивідуального і колективного захисту, організувати здійснення евакозаходів, створити сили щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і забезпечити їх готовність до практичних дій. Підприємство виконує інші заходи Цивільної оборони і несе пов'язані з цим матеріальні та фінансові витрати в порядку та обсягах, які передбачені законодавством України.

Імовірними є також ще надзвичайні ситуації які носять техногенний характер це : транспортні аварії, пожежі, які виникають через необережне поводження із вогнем, замикання або перевантаження електродвигунів і силових мереж, витік паливо-мастильних матеріалів а також отрутохімікатів через необережне поводження . Щоб уникнути такі небезпеки потрібна бути зорієнтована робота керівництва підприємства по попередженню ситуацій які носять надзвичайний характер.

Стратегія щодо забезпечення природньо-техногенної безпеки на території передбачає проведення відповідних робіт за двома напрямками. Перший це попередження надзвичайних ситуацій що носять природній та техногенний характер, а також реалізація комплексу заходів, які спрямовані на зменшення ризику від джерел надзвичайних ситуацій. Другий це пом'якшення тих наслідків впливу через надзвичайні ситуації що мають природне та техногене походження на основі підвищення оперативності та ефективності реагування в надзвичайних ситуаціях.

Реалізація таких заходів на рівні якогось сільськогосподарського підприємства передбачає навчально-методичне забезпечення його керівництва, та створення надійної системи інформаційного забезпечення.

Проблема щодо забезпечення природно технічної безпеки населення та території насамперед зумовлена тенденціями щодо зростання втрат людського життя, які спричиняються як природними явищами, так і техногенними аваріями і катастрофами, що підпадають визначенню надзвичайних ситуацій. Кодекс цивільного захисту України передбачає, що надзвичайна ситуація це така обстановка на окремій взятій території або суб'єкті господарської діяльності або ж на водному об'єкті, що може характеризуватись як порушення нормальних умов в життєдіяльності населення, що спричинена катастрофою; аварією; пожежею; стихійним лихом; епідемією; епіфітотією; та застосуванням засобів з ураження або ж іншою небезпечною подією, що привела або ж може привести до виникненню загрози життя або ж здоров'я населення, або ж значної кількості загиблих та постраждалих, завдавши значних матеріальних збитків, а ще до неможливості проживання населення на цій території або об'єкті, та проводити на ній господарську діяльність.

Цивільна захист повинен організовується на усіх об'єктах господарювання з такою метою щоб завчасно підготувати їх до захисту від можливих наслідків надзвичайних ситуацій; зниження втрат; створення умов щодо підвищення стійкості роботи сільськогосподарських підприємств а також своєчасного проведення рятувальних а ще інших невідкладних робіт. Всю Відповідальність щодо організації а також стану цивільної оборони, та за постійну її готовність сила та засобів до відповідних дій в надзвичайних ситуаціях несе керівник даного підприємства. Відповідно ж до існуючих вже вимог всі підприємства незалежно від їх форми власності та господарювання в сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру повинні забезпечити наступне:

- планувати та здійснювати такі необхідні заходи щодо захисту своїх працівників, та об'єктів господарювання і навколишнього довкілля від

- таких надзвичайних ситуацій що несуть техногенний та природний характер;
- розробляти такі плани по локалізації та ліквідації аварій або катастроф із подальшим погодженням їх в центральноних органах виконавчої влади, які забезпечують формування а також реалізують державну політику в сфері цивільного захисту, та пожежної і техногенної безпеки;
  - підтримувати у готовності щодо застосування сили засоби з запобігання виникненню а також ліквідації наслідків після надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру;
  - створити і підтримувати матеріальні резерви щодо попередження а також ліквідації надзвичайних ситуацій;
  - забезпечити ж своєчасне сповіщення своїх працівників про загрозу яка може виникнути або ж про її виникнення.

Стратегія ж по забезпеченню природно техногенної безпеки на території передбачає проведення робіт за такими двома напрямками. Перший це попередження про надзвичайну ситуацію природного та техногенного характеру, та реалізацію комплексів заходів, які спрямовані на зниження ризику щодо джерел надзвичайних ситуацій. Та другий це пом'якшення наслідків впливу та надзвичайних ситуацій і природного та техногенного походження на основі підвищення та оперативності а також ефективності реагування у надзвичайних ситуаціях.

Під час надзвичайних ситуацій підприємство все ж таки повинне працювати за розробленими ним комплексом заходів. Це дасть можливість бути готовим щодо здійснення тих системних заходів, які дозволить йому зменшити збитки. Одним з важливих питань сьогодення залишається проведення навчання для населення як діяти під час надзвичайних ситуацій. Що ж стосується до комплексу організаційних заходів підприємства то з метою попередження, та запобігання і проходження надзвичайних ситуацій, то необхідно: зібрати та проаналізувати інформацію щодо надзвичайних ситуацій; та створити і раціонально використовувати

резерви як матеріальних так і фінансових ресурсів, а ще проводити навчання а також тренування населення щодо способів захисту у разі виникнення даної надзвичайної ситуації.

Надзвичайну ситуацію можна характеризувати як порушення нормальних та звичних умов життя та діяльності людей на об'єктах або територіях, що спричинене аварією; катастрофою; стихійним лихом; епідемією; епізоотією; епіфітотією; великою пожежею; застосуванням засобів ураження, які привели або ж можуть привести як до людських так і матеріальних втрат. Зростання ж кількості та розширення масштабів щодо надзвичайних ситуацій які носять техногенний або природній характер, що виникають, та значні матеріальні або людські втрати роблять дуже актуальною проблему із забезпеченням безпеки у природно-техногенній економічній сфері.

Система ж захисту населення та території від надзвичайних ситуацій Україні здійснюється згідно з Законом України “Про цивільну оборону України”, та положенням про цивільну оборону, також концепцій про захист населення і території від надзвичайних ситуацій, а ще постановами Кабінету Міністрів. Такими нормативно-правовими актами передбачено, що для забезпечення безпеки і захисту населення, а також об'єктів економіки і національного надбання держави від тих негативних наслідків щодо надзвичайних ситуацій повинно ж розглядатися як одну із найважливіших функцій центральних органів виконавчої влади, та місцевих державних адміністрацій, і виконавчих органів рад.

Згідно із Законом України “Про цивільну оборону України” держава виступає гарантом цього права та створює систему цивільної оборони, що має на меті захистити населення від тих небезпечних наслідків аварій, та катастроф екологічного, та природного і воєнного характеру.

Реальною ж є імовірність небезпек техногенного характеру це пожеж, які можуть виникати внаслідок як необережного поводження з вогнем, так і при замиканні або ж перевантаженні електродвигунів і силових мереж, а ще

витоків пально-мастильних матеріалів і отрутохімікатів внаслідок необережного поводження з ними. Щоб уникнути таких небезпек, попередження повинно бути зорієнтовано в роботі керівництва підприємства. Органи ж цивільної оборони повинні бути б спрямовувати свою діяльність на недопущення таких надзвичайних ситуацій техногенного характеру та на мінімізацію втрат і забезпечення як найшвидшої ліквідації тих наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру. Керівники ж підприємств є безпосередніми виконавцями низки тих заходів, які спрямовані на управління діяльністю працівників, та всього населення при загрозі а також виникненні надзвичайної ситуації.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Молочне скотарство як сільськогосподарська галузь характеризується певною низкою особливостей, які і впливають на специфіку її розвитку. Якщо для галузі рослинництва земля є основний засіб виробництва, то в галузі тваринництва це є лише територіально-просторовий базис. Тому вплив природнокліматичних умов безпосередньо на результати даного виробництва досить слабкий. Він може проявляється в основному через забезпечення галузі тваринництва кормами, що постачають галузі рослинництва.

1. Обсяги виробництва продукції молочного скотарства формується під впливом поголів'я худоби та її продуктивності. Протягом поточного десятиліття в Україні й усіх її регіонах, у тому числі у Львівській області, спостерігається значне зменшення молочного поголів'я. Дане явище є небезпечним, тому що із урахуванням біологічних особливостей великої рогатої худоби процес розширеного відтворення молочного скотарства складає тривалий період.

2. Протягом досліджуваного періоду у Львівській області спостерігалась тенденція до зменшення поголів'я корів. Протягом 2018-2020 років в господарствах усіх категорій відбулось зменшення корів на 18,2%, в сільськогосподарських підприємствах 5,5%, а в господарствах населення на 19,1%. Така ситуація є прогнозованою. Як видно найбільше спостерігалось зменшення поголів'я молочних корів в господарствах населення, це є передбачуваним явищем, так як все ж таки, основними товаровиробниками молока повинні залишатись сільськогосподарські підприємства.

3. Протягом 2018-2020 років в області відбулось дещо зменшення валових надоїв молока, області цей показник зменшився на 9,2%, в свою чергу на його зменшення вплинули валові надої молока в господарствах населення. В даній категорії господарств цей показник зменшився на 10,0%. Фермерські господарства за даний період по валовому виробництві молока, були чи не в найкращій ситуації. Валове виробництво молока у даній категорії зросло на

20,9%..%. Тобто протягом даного періоду фермерські господарства показують найкращі показники по виробництву молока.

4. Краща ситуація склалась в сільськогосподарських підприємствах, де даний показник зріс на 3,3%. Така ситуація ще раз підкреслює, що основними товаровиробниками молока, повинні залишатись сільськогосподарські підприємства. В них більше можливостей щодо дотримання санітарних норм, забезпечення кормами, закупівлі високопродуктивного генетичного матеріалу, тобто дотримання всіх норм при виробництві та транспортування своєї продукції на переробні підприємства.

5. Протягом 2018-2020 років продуктивність молочних корів у Львівській області зросла на 8,1%, на даний показник вплинуло зростання продуктивності корів, а це одержання середньорічного надою на одну корову, в господарствах населення на 9,2%, та фермерських господарствах на 15,7%. Не зважаючи на таку позитивну тенденція в фермерських господарствах все ж залишається досить низька продуктивність молочного стада. В сільськогосподарських підприємствах даний показник зазнав певних змін в бік зменшення, а це на 9,0%. Це негативне явище для даної категорії господарств, хоча річний надій на одну корову в даній категорії, є вищим ніж по області в цілому. Це ще раз підтверджує, що сільськогосподарські підприємства, мають відповідний потенціал щодо розвитку даної галузі

6. Протягом досліджуваних років затрати основних видів кормів що були використані для годівлі тварин в сільськогосподарських підприємствах області зростали на 48%. Споживання концентрованих кормів, зросло на 23,7%. Зростання щодо використання концентрованих кормів є позитивним явищем, так як створення стійкої кормової бази з використанням комбікормів та повноцінних кормових сумішей є основним напрямком розвитку галузі тваринництва. Негативним явищем в розвитку молочного скотарства, є скорочення використання в годівлі соковитих кормів.

7. В сільськогосподарських підприємствах протягом вказаних років спостерігалось незначне зменшення кількості реалізованої продукції на

2,2%. В цей же час відбулось і зростання повної собівартості реалізованої продукції на 16,5%. В певну міру це і вплинуло на зростання ціни на молоко. Кінцевим результатом господарської діяльності підприємства є рівень рентабельності. Рівень рентабельності молока в сільськогосподарських підприємствах Львівської області протягом досліджуваних років зріс на 2,3 пункти. Тобто можна вважати, що виробництво молока у сільськогосподарських підприємствах Львівської області є досить не поганим видом господарювання.

8. Протягом 2018-2020 років надходження молока на переробні підприємства зросло лише на 3,0%. Але і це є досить не поганою ситуацією для даних підприємств, так як господарства виробники молока усвідомлюють те, що вони є основними постачальниками сировини. Основними постачальниками залишаються сільськогосподарські підприємства, протягом даного періоду даної сировини надійшло на 62,4% більше.

9. Ціни на молоко в сільськогосподарських підприємствах Львівської області зросли на 26,0%, це можна вважати позитивним явищем для виробників молока. Рівень рентабельності молока також зріс на 2,3%. Все це в подальшому вплине на прибутковість як у виробництві молока, так і сільськогосподарського підприємства в цілому.

10. Високий рівень ефективності при виробництві молока є потужним стимулом для подальшого розвитку молочного скотарства. Протягом досліджуваного періоду молочне скотарство в сільськогосподарських підприємствах Львівської області було рентабельне, тому в даній категорії господарств є економічні передумови щодо нарощування виробництва молока.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України : статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К. [б. в.], 2020. – 59 с. (дата звернення: 10.09.2020).
2. База даних Головного управління статистики у Львівській області. URL:http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/statfile.asp?lang=1 (дата звернення: 15.09.2020).
3. Белосвет О. В. Регулювання інтервенційних цін на ринку молока та молокопродуктів України [Електронний ресурс] Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 11–12 (2). – С. 19–21. (дата звернення: 20.09.2020).
4. Божидарнік Т. В. Розвиток молока продуктового під комплексу АПК в умовах глобалізації: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : монографія. – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2011. – 412 с.
5. Верницький М. Молоко не з двору, а з ферми .Пропозиція. – 2009. – №3. – с. 44.
6. Воронков С. О. Чинники розвитку інноваційного потенціалу сучасного підприємства. *Наукові праці МАУП*. 2013. Вип. 1. С. 168-172.
7. Галак Я. М., Івашків Т. С., Івашків І. М. Аспекти підвищення експортного потенціалу в молокопродуктовому підкомплексі в умовах забезпечення його конкурентоспроможності . *Інноваційна економіка*. – 2010. – №2. – С. 73-75.
8. Готра В. В., Ігнатко М. І. Теоретичні основи управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка*. 2017. Вип. 1. С. 16-21.
9. Дикань О. В. Удосконалення сутності та структури інноваційного потенціалу підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. Вип. 50. С. 282-285.

10. Діброва А. Д. Ефективність державної підтримки виробників продукції тваринництва в Україні . Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 54–60.
11. Дієсперов В. С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському підприємстві : Монографія – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 340 с.
12. Дієсперов В. С. Сталий сільський розвиток: проблеми становлення : монографія – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 216 с.
13. Дмитриченко Л. И. Государственное регулирование экономики: методология и теория – Донецк: УкрНТЭК, 2001. – 330 с.
14. Драган О. І. Методологічні підходи до управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств. *Інтелект XXI*. 2015. № 3. С. 41-46.
15. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні : монографія / за ред. П. Т. Саблука і В. І. Бойка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.
16. Ефективність використання ресурсів у АПК : навч. посібник. – Част. 2 / Укл. І. С. Смага. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 80 с.
17. Жидяк О. Р. Державна підтримка інноваційної діяльності підприємств аграрної сфери. *Інноваційна економіка*. 2013. № 1. С. 80-83.
18. Канцевич С. І. Підвищення економічної ефективності виробництва молока . Економіка АПК. – 2010. - №5. – С. 23-28.
19. Кириленко І. Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи – К.: ННЦІАЕ, 2005. – 452 с.
20. Латинін М. А. Теоретичні підходи щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України . електрон. наук. фахове вид. 2016. Вип. 1 (9). URL::<http://www/academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>. (дата звернення: 17.09.2019).
21. Макаренко А. П. Аграрна політика в умовах розвитку ринкових відносин . Економіка та держава. – 2006. – № 4. – С. 39–41.

22. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки: монографія / П. М. Макаренко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.
23. Маренич, Т.Г., Інтенсифікація сільського господарства як основа сталого розвитку аграрної галузі. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, вип. 172, 2016. с. 17-33.
24. Мартусенко І. В., Бойківська Г. М. Особливості розвитку ринку молока та молочних продуктів в Україні . Агросвіт. – 2010. – №9. С. 30-35.
25. Месель-Веселяк В. Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації в сільському господарстві. Економіка АПК. – 2010. – №4. – С. 3-18.
26. Місюк М. В. Державна підтримка ринкового розвитку тваринництва . Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2014. – № 1 (25). – С. 15–27.
27. Місюк М. В. Ринок продукції скотарства: монографія – К.:ННЦ «ІАЕ», 2012. – 330 с.
28. Москальова В. М. Основи охорони праці . – Рівне : НУВГП, 2006. – 666 с.
29. Могильний О. Критерії ефективності державного регулювання аграрного сектора економіки . Економіка України. – 2003. – № 2. – С. 65–69.
30. Могильний О. Сучасні ресурсозберігаючі технології виробництва молока . Техніка і технології АПК. – 2010. – № 1. – С. 12–14.
31. Пархомець М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах : монографія – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 346 с.
32. Радько В. І. Тенденції розвитку виробництва молока в Україні Економіка АПК. – 2010. – №11. – С. 24-28.
33. Сільське господарство Львівської області. Статистичний збірник. Львів 2021 -141 с.

34. Свиноус І. В., Іванова Л. С., Організаційно-економічні засади виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України. Сталій розвиток економіки. – 2014. – № 3. – С. 91–96.
35. Свиноус І., Іванова Л., Радько В. Проблеми підвищення прибутковості виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України. Економіст. – 2014. – № 6. С. 61–63.
36. Смага І.С. Формування диференціальної земельної ренти II та рентного доходу II за нормативів економічних показників вирощування зернових культур. *Агросвіт*. 2019. №20. С11-18.
37. Смага І.С. Економічна оцінка орних земель за нормативними вихідними даними. *Молодий вчений*. 2019. №5(69). С.584-589.
38. Стеченко Д. М., Чмирь О. С. Методологія наукових досліджень : підручник – К. : Знання, 2007. – 317 с.
39. Тваринництво України : статистичний збірник / Державна служба статистики України, 2020 [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.09.2020).
40. Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження : наук.-метод. посіб. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 340 с
41. Чепуль Ю. В. Формування та функціонування економічного механізму в молочному скотарстві : лекція – Харків : ХНАУ, 2009. – 41 с.
42. Шейко В. М., Н. М. Кушнарєнко. Організація та методика науково-дослідної діяльності – К. : Знання, 2006. – 307 с.
43. Шкарлет С., Тарасюк Г., Балковська В., Погайдак О. Теоретичні та прикладні аспекти оцінки конкурентоспроможності молокопереробних підприємств на молочному ринку України. Соціально-економічні проблеми і держава. – 2014. – Вип. 2. – С. 104–118.
44. Яців І.Б., Яців С.Ф. Вплив накладних витрат на формування повної собівартості реалізованої сільськогосподарської продукції. Ефективна економіка: електрон. наук. фахове вид. 2017. №4. URL:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5524>(дата звернення жовтень 2018).

45. Яців С.Ф. Особливості інтенсифікації виробництва окремих видів продукції в сільськогосподарських підприємствах. Аграрна економіка.. Львів . 2017. Т.10 №3-4.С 56-64